

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie

Studijní program: Bakalářský

Studijní obor: Specializace v pedagogice AJ – HU

ÚSKALÍ VZDĚLÁVÁNÍ ETNICKÝCH A NÁBOŽENSKÝCH MENŠIN V ČESKÉ REPUBLICE

THE DIFFICULTIES IN THE EDUCATION OF ETHNIC AND RELIGIOUS MINORITIES IN THE CZECH REPUBLIC

Bakalářská práce: 11–FP–KFL– 071

Autor:

Lucie URBANOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Marie Holá

Konzultant:

Počet

stran	Grafů	obrázků	tabulek	pramenů	Příloh
60	0	0	0	44	0

V Liberci dne: 21. 6. 2011

Čestné prohlášení

Název práce: Úskalí vzdělávání etnických a náboženských menšin v České republice

Jméno a příjmení autora: Lucie Urbanová

Osobní číslo: P08000528

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 21. 6. 2011

Lucie Urbanová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Marii Holé za cenné připomínky, rady a názory, které mi pomohly při psaní této práce.

Za podporu a pomoc během celého studia děkuji také své rodině a blízkým.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na představení vybraných etnických a náboženských menšin žijících na území České republiky a snaží se poukázat na problémy, k nimž může docházet a dochází při vzdělávání příslušníků těchto skupin. Jako možné východisko je zde navrženo jedno z průřezových témat Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání - Multikulturní výchova, které svým obsahem napomáhá předcházení či řešení mnohých problémů. Výsledkem multikulturní výchovy by měl být jedinec schopný při zachování si vlastní kulturní identity přijmout a respektovat odlišnosti jiných kultur.

Klíčová slova

etnikum, minorita, multikulturní společnost, multikulturní výchova, náboženství, vzdělávání

Annotation

This bachelor thesis is focused on introducing of selected ethnic and religious minorities in the Czech Republic. It tries to point out the problems that may occur in education of members of these groups. As a possible solution is suggested one of the cross-sectional topics of The Framework Education Programme for Primary Education – Multicultural Education. Its content helps to prevent or solve many problems. The result of multicultural education should be an individual – while keeping his own cultural identity – capable of accepting and respecting differences of other cultures.

Key words

ethnicity, minority, multicultural society, multicultural education, religion, education

Obsah

Obsah	6
Úvod.....	8
1 Vymezení pojmů.....	10
1.1 Etnikum, etnická skupina.....	10
1.2 Náboženství	11
2 Přehled etnických a náboženských menšin v České republice	13
3 Náboženské menšiny	15
3.1 Judaismus.....	15
3.1.1 Historické pozadí	15
3.1.2 Posvátné spisy.....	17
3.1.3 Tradice a principy víry.....	18
3.1.4 Judaismus v současnosti	19
3.2 Křesťanství.....	20
3.2.1 Historické pozadí	20
3.2.2 Posvátné spisy.....	22
3.2.3 Tradice a principy víry.....	23
3.2.4 Křesťanství v současnosti	24
3.3 Islám.....	25
3.3.1 Historické pozadí	25
3.3.2 Posvátné spisy.....	26
3.3.3 Tradice a principy víry.....	27
3.3.4 Islám v současnosti	28
3.4 Buddhismus	30
3.4.1 Historické pozadí	30
3.4.2 Posvátné spisy.....	32
3.4.3 Tradice a principy víry.....	32
3.4.4 Buddhismus v současnosti	33
3.5 Úskalí vzdělávání náboženských menšin	34
4 Etnické menšiny.....	36
4.1 Romové.....	36
4.1.1 Historické pozadí	36

4.1.2 Kulturní specifika	39
4.1.3 Romové v současnosti	41
4.1.4 Úskalí vzdělávání romských dětí	41
4.2 Vietnamci	43
4.2.1 Historické pozadí	43
4.2.2 Kulturní specifika	45
4.2.3 Vietnamci v současnosti	45
4.2.4 Úskalí vzdělávání vietnamských dětí	46
4.3 Ukrajinci	47
4.3.1 Historické pozadí	47
4.3.2 Kulturní specifika	48
4.3.3 Ukrajinci v současnosti	48
4.3.4 Úskalí vzdělávání ukrajinských dětí	49
5 Východiska	51
5.1 Multikulturní výchova	51
5.1.1 Základní pilíře multikulturní výchovy	52
5.1.2 Multikulturní výchova v praxi	55
Závěr	57
Seznam literatury	58
Elektronické zdroje	60

Úvod

Na území České republiky se dennodenně setkáváme s různými etnickými i náboženskými menšinami. Naše společnost se stává multikulturní a tento stav se bude nadále rozvíjet. Nastalá situace s sebou přináší nové věci, se kterými se bude muset každý z nás naučit vyrovnávat. Jedná se o střetávání odlišných kultur, snahy o společné nekonfliktní soužití a v neposlední řadě vzájemné porozumění a toleranci.

Již dnes si můžeme všimnout, že s přítomností etnických a náboženských skupin na našem území se většina okolní společnosti nevyrovnává snadno. Odlišné kultury jsou z pohledu většinové společnosti vnímány jako spíše omezující a velká část populace se vůči nim razantně vymezuje.

Tento negativní postoj je způsoben mnohými předsudky zakořeněnými hluboce v naší kultuře. Předsudkem rozumíme určitý předem vytvořený postoj či návyk chování k určité skupině lidí. Zásadním problémem bývá to, že není podložen reálnými fakty a člověk má tendenci získané informace stylizovat tak, aby odpovídaly jeho zažitému postoji. Tyto předsudky nejčastěji automaticky přebíráme již zformované od osoby, která hraje významnou roli v našem životě. Může jí být jak rodič, tak učitel a v určité věkové skupině také vrstevníci.

Velkou odpovědnost spatřuji především ve výchově a vzdělání, neboť jen tak můžeme změnit dosud přetrvávající stereotypní smýšlení a pokusit se vytvořit příjemnější prostředí pro přijetí odlišných kultur.

Cílem této bakalářské práce je představit hlavní náboženské a etnické menšiny žijící v České republice se zvláštním zřetelem kladeným na nastínění odlišného vnímání světa a různého způsobu života příslušníků těchto menšin. Další záměr je poukázat na problémy, k nimž může docházet a dochází při jejich vzdělávání, a navrhnout možné způsoby řešení, případně prevence.

Jako vhodné východisko se zdá být jedno z průřezových témat Rámcového vzdělávacího programu, které tvoří povinnou součást základního vzdělávání – Multikulturní výchova. S přibývajícím počtem cizinců přicházejících na naše území je totiž otázka po vzdělávání dětí z prostředí etnických a náboženských menšin stále aktuálnější. U žáků je třeba již od dětství rozvíjet povědomí o společném soužití odlišných kultur a zároveň je učit vzájemné toleranci a respektu. Cílem multikulturní

výchovy je pak jedinec schopný při zachování si vlastní kulturní identity přijmout zvláštnosti jiných etnických skupin, přispět k nekonfliktnímu životu v multikulturní společnosti a v neposlední řadě uplatňovat ve vztazích s ostatními základní morální normu – slušné chování.

1 Vymezení pojmů

V této kapitole budou vymezeny dva základní pojmy, které s tématem mé bakalářské práce úzce souvisí a se kterými se bude čtenář na následujících řádcích setkávat.

1.1 Etnikum, etnická skupina

Slovo etnikum pochází z řeckého výrazu *ethnos*, což znamená národ, lid. Původně označovalo především rysy fyzické, tedy rasové. Později se k fyzickým vlastnostem přidávají i faktory kulturní a historické. S těmito pojmy se setkáváme především v kulturní antropologii a sociologii ale i v běžném životě.

V odborné literatuře najdeme několik různých definic pojmu etnikum, většina z nich zdůrazňuje určité odlišení jednoho společenství od druhého. Podle Jana Jandourka je etnikum „skupina jedinců, kteří se od jiných skupin odlišují svou etnicitou..., dále pak svou historií, sebepojetím, vědomím společného původu a také tím, že jsou jako etnický odlišní vnímáni druhými.“¹ Z pohledu Anthony Giddense mezi nejčastější odlišnosti patří: „jazyk, dějiny, původ, náboženství a styl oblékání nebo zdobení.“²

Naopak Velký sociologický slovník vymezuje etnikum jako soubor společných rysů:

1. „převážně biologicky sebereprodukující
2. sdílí společné základní kulturní hodnoty, realizované ve zjevné jednotě
3. tvoří jedno komunikační a interakční pole
4. příslušnost k této populaci se samoidentifikuje a je identifikována jinými“³

David Václavík upozorňuje na problematiku zaměňování pojmů etnikum a národ, což je podle jeho názoru ze sociologického i antropologického hlediska nepřesné. Přesto, že se může stát, že všichni příslušníci jednoho etnika jsou také příslušníci jednoho národa, zdůrazňuje, že nelze tyto pojmy považovat za shodné.⁴

¹ JANDOUREK, J. Sociologický slovník. Vyd. 1. Praha : Portál, 2001. s. 76.

² GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha : Argo, 1997. s. 228.

³ *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996. s. 277.

⁴ VÁCLAVÍK, D. *Etnické a kulturní minority ve střední Evropě*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2001. s. 12.

Na základě Velkého sociologického slovníku je národ „osobitě a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území.“⁵

Překrývání pojmů etnikum a národ můžeme nalézt například v pojetí Vladimíra Roubíčka. Ten chápe pojem národ ve dvojím smyslu – etnickém a politickém. Z etnického hlediska je národ společenství lidí vyznačující se „společným jazykem, historií, tradicí a zvyky, územím a národním hospodářstvím.“⁶ Naopak národ z hlediska politického je společenství lidí se státní příslušností určitého státu.⁷

1.2 Náboženství

U náboženství se nesetkáme s jednotnou definicí, na které by se shodla širší odborná veřejnost. Česká etymologie slova náboženství by nás mohla vést k představě, že náboženství musí být nutně definováno jako vztah k Bohu. Tento přístup by však nebyl zcela správný, protože v celé řadě náboženství neexistuje žádné zosobnění tzv. vyšší bytosti. Lépe bude tento termín vymezen jako vztah člověka k něčemu transcendentnímu, k něčemu, co ho přesahuje.⁸

Náboženství se vyznačuje společnou vírou, rituálním chováním, symboly a vytvářením institucí, které představují věrohodný garant. Ačkoliv se způsoby vyznávání nadpřirozena liší, účely, ke kterým náboženství slouží, zůstávají obdobné.

Ze sociologického hlediska jedním z nejvýraznějších rysů náboženství je jeho sociální funkce. Integrační úlohu zajišťuje skrze morální a regulativní zásady, které s sebou nese. Émile Durkheim, jeden z tzv. otců zakladatelů moderní sociologie, vymežil náboženství takto: Náboženství je jednotný systém věr a praktik vztažených ke svatým věcem, to jest věcem uchovávaným a zakazovaným – věr a praktik, které sjednocují do jedné morální komunity, zvané církve všechny, kteří na nich lpějí.⁹ Jiný sociolog – Thomas Luckmann – přišel s názorem, že „lidé potřebují nějaké sebepřesažení, absolutno, ke kterému by se mohli vztahovat, a přestanou-li v tomto smyslu fungovat tradiční víry, najdou si je prostě v něčem jiném.“¹⁰

⁵ *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996. s. 668.

⁶ ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. Praha : Codex Bohemia, 1997. s. 152.

⁷ Tamtéž, s. 152.

⁸ *Velký sociologický slovník*. Praha : Karolinum, 1996. s. 659.

⁹ HUBÍK, Stanislav. Sociologické vědění: základní koncepce a paradigmata. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. s. 47.

¹⁰ NEŠPOR, Z.; LUŽNÝ, D. Sociologie náboženství. Praha : Portál, 2007. s. 12.

Ačkoliv bylo předpokládáno postupné snižování významu náboženství, či dokonce jeho zánik, v současné době se ukazuje, že zůstává součástí moderních společností a má velký význam v oblasti sociální, politické, kulturní i ekonomické.

2 Přehled etnických a náboženských menšin v České republice

Obyvatelstvo České republiky je poměrně homogenní, ačkoliv v poslední době vlivem otevření hranic dochází k stále většímu mísení kultur. Příslušníků tradičních etnických a náboženských menšin ubývá, ale na druhou stranu se objevují nové, netradiční. Tento jev provází většinu států Evropy a je způsoben globálním rozvojem.

I přes to, že je na našem území počet příslušníků minoritních menšin daleko nižší než v západních státech, nelze si nevšimnout negativního postoje, který ve společnosti přetrvává. Jedním důvodem jsou jistě zažitá stereotypy, nevraživost našeho konzervativního národa vůči jinakosti těchto skupin lidí a do jisté míry také nepřipravenost na život v multikulturní společnosti se vším, co takovéto soužití obnáší. Druhým důvodem může být uměle vytvářený mediální obraz o náboženských a etnických menšinách. Vždyť média jsou pro většinu laické veřejnosti jediným zdrojem informací. Málokdo si v dnešní době zprostředkované informace ověří například četbou odborné literatury. Všechny tyto důvody se pak odrážejí v postoji majoritní společnosti k náboženským a etnickým skupinám.

Ačkoliv Česká republika patří k nejvíce národnostně homogenním státům – při posledním Sčítání lidu v roce 2001 se k české, moravské a slezské národnosti přihlásilo více než 94 % obyvatel – je zřejmé, že se tato situace vyvíjí a že příslušníků jiných národností přibývá.¹¹ Podle Českého statistického úřadu žilo k 31. 5. 2010 v České republice 426 749 cizinců, což představuje asi 4 % veškerého obyvatelstva.¹² Oproti předchozím průzkumům lze pozorovat růst. Nejpočetnějšími skupinami jsou Ukrajinci, Slováci, Vietnamci, Rusové a Poláci. Je však nutné zdůraznit, že do uvedené statistiky nebylo zahrnuto romské etnikum, jelikož se jedná o národnost bez vlastního státu. Při posledním sčítání lidu se k této národnosti přihlásilo 11 746 občanů. Toto číslo je

¹¹ *Český statistický ústav* [online]. 18.10.2003, 18.3.2011 [cit. 2011-05-08]. 4114-03, Národnostní složení obyvatelstva. Dostupné z WWW:

[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/\\$File/Kapitola2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/$File/Kapitola2.pdf).

¹² *Český statistický ústav* [online]. 2010 [cit. 2011-05-08]. Počet cizinců v ČR. Dostupné z WWW:

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu.>

značně nereálné a ve skutečnosti je počet Romů odbornou veřejností odhadován na 250 000 až 300 000 osob.¹³

Tyto údaje poukazují na skutečnost, že se Česká republika skutečně stává multikulturní společností, a je velice pravděpodobné, že počet příslušníků jednotlivých národnostních skupin bude do budoucna ještě narůstat.

Na základě informací Českého statistického úřadu z posledního Sčítání lidu v roce 2001 je zřejmé, že se přibližně třetina, tj. 3,3 milionu obyvatel, hlásí k některému náboženskému vyznání. Největší část připadá římskokatolické církvi. Jedná se o 2,7 milionu věřících, tedy přibližně o čtvrtinu všech obyvatel České republiky. Následují dvě další v republice nejvýznamnější církve – Českobratrská církev evangelická (117 212) a Církev československá husitská (99 103).¹⁴ Každá zaujímá přibližně 1 % celkového počtu obyvatel. Největší část pak patří osobám bez vyznání, téměř 60 %. Tento údaj je však do jisté míry zavádějící, protože česká společnost rozhodně nevykazuje znaky ateismu. „Příkladem je projekt nazvaný Political Culture in Central and Eastern Europe vedený německým sociologem Detlefem Pollackem na podzim roku 2000. Projekt se mimo jiné věnoval postavení náboženství v jedenácti postkomunistických zemích. Podle tohoto průzkumu se pouze 28 % Čechů prohlásilo za členy církve či náboženské společnosti, 31 % důvěřovalo církvím, 11 % navštěvovalo pravidelně alespoň jednou měsíčně náboženské obřady, ale 41 % tvrdilo, že věří v Boha. Zároveň s tím 41 % Čechů věřilo úplně či částečně v reinkarnaci, 64 % ve funkčnost astrologie a 43 % v možnost uzdravování vírou.“¹⁵ Tato čísla jasně zpochybňují hluboce zakořeněný stereotyp hlásaný o Češích jako o nejateističtějším národě na světě. Jedná se tedy spíše o neschopnost ztotožnit se s některým konkrétním projevem náboženství než o vysloveně odmítavý postoj.

¹³ Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha : Lidové noviny, 2002. s. 149.

¹⁴ *Český statistický ústav* [online]. 18.10.2003, 18.3.2011 [cit. 2011-05-08]. 4114-03, Národnostní složení obyvatelstva. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/\\$File/Kapitola2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/$File/Kapitola2.pdf)>

¹⁵ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha : Grada, 2010. s. 46.

3 Náboženské menšiny

Z velkého množství náboženských menšin žijících na území České republiky vybírám dvě, které lze označit za tradiční – judaismus a křesťanství; a také dvě netradiční – islám a buddhismus. Ačkoliv by se mohlo zdát, že buddhismus nepatří mezi nejpočetnější náboženské menšiny u nás, důvod, proč jej zmiňuji, je především ohledem na vietnamskou menšinu. Pozornost bude věnována předně představení jednotlivých náboženství – zvláště jejich principům, tradicím a duchovnímu obsahu, a dále problémům, které mohou příslušníci těchto náboženství při vzdělávání pocítovat. Bez ohledu na to, že je křesťanství na našem území nejrozšířenější, uvádím na prvním místě judaismus z důvodu historické návaznosti.

3.1 Judaismus

Judaismus je považován za nejstarší monoteistické náboženství, které dalo vzniknout nejen křesťanství ale koneckonců i islámu. Na našem území se rozvíjí už od doby středověku a především Praha byla dlouhá léta jedním z hlavních měst židovské kultury ve střední Evropě. „Po vzniku židovského národního hnutí – sionismu – působily v Praze také skupiny sionisticky orientované inteligence, jako byl Max Brod, filosof Samuel Hugo Bergman a mnozí další. Do styku s Prahou přišel také Martin Buber, který zde přednesl své *Tři řeči o židovství*, a v Praze působila plejáda židovských spisovatelů, jejichž vrcholným projevem je dílo France Kafky.“¹⁶

3.1.1 Historické pozadí

Židovské náboženství je do velké míry etnicky podmíněné – Židem se totiž člověk narodí a to bez ohledu na to, jestli slaví židovské svátky a vykonává židovské obřady a rituály. Židovství se dědí tzv. materlineárně – po matce.¹⁷ K judaismu se dá samozřejmě i konvertovat, nicméně je to velice složité.

Své jméno Židé odvozují od obyvatel starověké Judeje, nejmocnějšího izraelského kmene.¹⁸ Za svého předka považují Abrahama, který uzavřel smluvní pouto s Bohem. Další významnou osobností v dějinách tohoto náboženství je Mojžíš, jenž byl vyvolen, aby vyvedl židovský národ z egyptského otroctví. Těmto událostem předcházelo seslání

¹⁶FISHBANE, M. A. *Judaismus : Zjevení a tradice*. 1. Praha : Prostor, 2003, s. 9.

¹⁷NEWMAN, J.; SIVAN, G. *JUDAISMUS od A do Z*. Praha : Sefer, 1992, s. 248.

¹⁸VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004. s. 130.

deseti ran jako reakce Boha na neochotu faraona propustit vyvolený národ z otroctví. Mojžíš se svým národem putoval čtyřicet let, než dosáhli svého cíle – Země zaslíbené na území dnešního Izraele. Zásadní náboženskou událostí je zjevení Božího zákona na hoře Sínaj, kde Židé obdrželi Desatero přikázání, směrnici morálních hodnot pro správný život.¹⁹ Tento morální kodex později přebírají křesťané a dokonce i mimo okruh náboženství tvoří etický základ evropské kultury.

Již ve středověku byli Židé v celé Evropě terčem četného pronásledování. Byli vystavováni různým formám finančního vykořisťování, byli nuceni vykonávat ponižující povolání, která je v očích ostatních obyvatel stavěla do špatného světla, a museli žít ve fyzické izolaci – v ghettech. Na druhou stranu měli i jistá privilegia. K těm nejvýznamnějším patřilo povolení půjčovat peníze na úrok – tzv. lichva. V této době má své kořeny tendence Židy odlišovat od ostatního obyvatelstva. Jako ukázka může posloužit středověká Anglie, kde všichni Židé starší 7 let museli nosit odznak, který byl nejdříve malým kusem bílé látky, postupně však měnil rozměry i barvu. Roku 1275 král Edward I. poručil odznak zvětšit, nařídil žlutou barvu i místo, kde musí být odznak nošen; na vnějším oblečení vlevo na hrudi, tedy na srdci.

Do konce 15. století byli Židé vyhnáni takřka z celé západní Evropy a prchali do východní Evropy a zemí okolo Středozemního moře. Temná staletí útlaku a pronásledování trvala do 18. století, kdy se objevilo chasidství jako reakce na beznaděj, kterou pociťoval židovský národ. Jedná se o hnutí prosté a radostné zbožnosti s prvky židovské mystiky.²⁰ V 19. století však dochází k obnovení silného antisemitismu a ze strany Židů sílí touha po nalezení politického útočiště – zřízení samostatného židovského státu.

V 30. a 40. letech 20. století vyvrcholila nenávist, projevovaná proti Židům snad ve všech etapách vývoje lidstva ze strany příslušníků většinového náboženství či národa - dochází k pronásledování a promyšlené likvidaci Židů v koncentračních táborech. Toto období se nazývá *holokaust* - zápalná oběť, samotní Židé používají výraz *šoa* – což znamená zničení.²¹ Na základě výnosu Norimberských zákonů z roku 1935 byli Židé shromažďováni k transportům a hromadně dopravováni do vyhlazovacích táborů. Ti,

¹⁹Biblenet.cz [online]. c2009 [cit. 2011-02-01]. Exodus 19. Dostupné z WWW: <http://www.biblenet.cz/app/bible/Exod/chapter/19?__fsk=1682547936>.

²⁰ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004. s. 132.

²¹ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. 1. Praha : Slovart, 2006, s. 301.

kterí nebyli zavražděni ihned po příjezdu, umírali vyčerpáním, hladem nebo týráním. V některých vyhlazovacích táborech dokonce probíhaly lékařské pokusy na vězňích. Právě v průběhu holokaustu byla vyvražděna velká většina židovské populace. Zlomit židovskou kulturu a židovský národ se však nacistům nepodařilo. „Přetrvávající vůle ctít památku šesti milionů zavražděných za druhé světové války nicméně stále rozjitřuje ránu historické minulosti Židů a motivuje bdělost, aby Židé již „nikdy více“ nebyli bezmocní a nepřipravení tváří v tvář pronásledování. Tento kolektivní postoj pomohl posílit vědomí moderních Židů, že zůstávají jedním národem, byť rozroušeným po celém světě.“²²

Roku 1948 vzniká formálně světský stát Izrael, kde v současnosti žije přibližně 6 milionů Židů a asi dvojnásobný počet je rozptýlen doslova po celém světě v tzv. *diaspoře* – rozptýlení mimo Zemi izraelskou z důvodu vyhnání či emigrace židovské populace.²³ Židé, žijící v diaspoře, se sdružují do lokálních komunit, v jejichž čele stojí rabín – duchovní vůdce, rádce a učitel.

3.1.2 Posvátné spisy

Nejvýznamnější místo zaujímá dílo, určující celkový charakter židovského náboženství a kultury - Bible (zvaná *Tanach*). Skládá se z Tóry (Pět knih Mojžíšových – *Genesis*, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri* a *Deuteronomium*), Prorockých knih a Spisů.²⁴ Podle tradice byla Tóra věnována Mojžíšovi Bohem na hoře Sínaj krátce po exodu z Egypta a popisuje nejen prapůvod židovského národa a jeho vztah k Bohu, ale obsahuje také normativní prvky, které se týkají všech sfér praktického života – jídla, osobních vztahů, práce atd.

Při předčítání z Tóry si tradiční Žid v každém okamžiku uvědomí svůj závazek vůči Božímu slovu. Předčítání úryvků Tóry především dominuje v průběhu celého šabat. Tuto slavnostní ceremonii - čtení Tóry - Židé prožívají jako obrození dávno minulého zjevení. Šabat je den, kdy se připomíná stvoření světa a následný odpočinek Boha po práci. Jedná se o nejdůležitější svátek v judaismu. Slaví se každý týden, začíná v pátek

²² FISHBANE, M. A. *Judaismus : Zjevení a tradice*. 1. Praha : Prostor, 2003. s. 101.

²³ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004. s. 130-131.

²⁴ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. 1. Praha : Slovart, 2006, s. 284.

po západu slunce a trvá až do sobotního večera. Je to den věnovaný bohoslužbě, studiu Tóry a odpočinku – během něj není dovolena žádná práce.²⁵

Na Psaný zákon (*Tanach*) navazuje Ústní zákon neboli *Talmud*, kterým se Židé řídí již dlouhá staletí. „Je to rozsáhlá sbírka, která detailně rozpracovává náboženské povinnosti a shrnuje židovskou moudrost pro všechny oblasti praktického života.“²⁶

3.1.3 Tradice a principy víry

Židovská teologie je úzce spjata s židovským kalendářem, který provází judaismus od jednoho okamžiku k druhému a je v tomto náboženství velice důležitým bodem. Je naplněn modlitbami a rituály. Každodenními rituálními úkony si židovský člověk zpřítomňuje historickou minulost a hodnoty, na kterých judaismus stojí. Židovský kalendář je založen na lunárním cyklu a skládá se převážně z dvanácti měsíců, někdy je však potřeba vložit jeden nebo dva přestupné měsíce navíc. Datace je započata rokem, kdy byl podle židovského učení stvořen svět - 3760 př. n. l.²⁷

Prvním svátkem je Nový rok (*Roš ha-šana*), jedná se o oslavu výročí Stvoření. Tento den je pro Židy příležitostí k bilancování uplynulého roku. Po deseti dnech přichází Den smíření (*Jom kipur*). Deset dnů mezi těmito svátky by mělo být naplněno dobrými skutky, které ukáží, zda si věřící zaslouží boží odpuštění. Samotný Den smíření je pak spojen s modlitbami, půstem a prosbami o odpuštění.

Svátek stánků neboli *Sukot* připomíná odchod z Egypta, kdy Židé pobývali ve stanech uprostřed pouště. Na oslavu tohoto svátku se v okolí domovů nebo synagog staví přístřešky, skrze jejichž střechy prosvítá světlo. Tam Židé tráví se svojí rodinou sedm dní a připomínají si boží dobrotu projevenou stvořením světa.

Osmidenní Svátek světél neboli *Chanuka* připadá na období od konce listopadu do konce prosince. Jedná se o připomínku vysvěcení nového chrámu po nečekaném vítězství nad Řeky, kteří ve 2. století př. n. l. obsadili Jeruzalém. Vždy jej doprovází zapalování svíček na osmi, resp. devítiramenném svícnu.²⁸

²⁵ Tamtéž, s. 292.

²⁶ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004. s. 131.

²⁷ SELF, D. *Encyklopedie světových náboženství*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 24.

²⁸ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. 1. Praha : Slovart, 2006, s. 297-298.

Mezi nejvýznamnější svátky patří Pesach, svátek nekvašených chlebů. Oslavuje vyvedení židovského národa z egyptského otroctví. Tato událost znamenala přechod z otroctví k nezávislosti a je také chápána jako potvrzení smlouvy, kterou uzavřel Bůh s Abrahamem. Před začátkem Pesahu je dům pečlivě uklizen, aby zde nezůstal ani kousek kvašeného chleba. Nejdůležitější chvílí je hostina, tzv. *seder*, kdy se připravuje speciální jídlo. Každá potravina na stole má svůj symbolický význam. Najdeme zde nekvašený chléb – symbol útěku z Egypta, kdy nebylo možné čekat, až chléb vykyne, vejce uvažené natvrdo – symbol nového života, hořké byliny připomínající svou hořkou chutí utrpení otroků a petržel namočená ve slané vodě nebo octu připomínající jejich slzy. Dále také směs oříšků, vína a jablek připomínající materiál, který museli Židé používat při stavbě egyptských domů a konečně opečená kost z beránka, kterého snědli před odchodem.²⁹ Sváteční tabule není jen chmurnou připomínkou historie, ale je také chvílí rodinné radosti a vzájemnosti.

Tento výčet samozřejmě není konečný, existuje mnoho dalších židovských svátků. Byly vybrány pouze ty nejdůležitější pro ukázkou.

3.1.4 Judaismus v současnosti

„Přes třicet procent příslušníků světového židovstva zahynulo za druhé světové války.“³⁰ Týkalo se to především východoevropských Židů, kteří se stali hlavní obětí nacistických rasových čistek. „Smrt šesti milionů židovských mužů, žen a dětí“³¹ v letech 1935 – 1945 dala Židům konečný popud k vytvoření vlastního židovského státu, který by přijal pronásledované Židy z celého světa – stalo se tak roku 1948, kdy byl založen Izrael. Od té doby však dochází k neustálým střetům mezi Izraelci a jejich arabskými sousedy. Bohužel mírové řešení se zdá být v nedohlednu.

V současnosti je na světě 13,3 milionu Židů, z toho v samotném Izraeli pouhých 41 %.³² Větší či menší židovské komunity však najdeme téměř po celém světě. Nejpočetnější skupiny žijí v USA, Británii, Austrálii, Jižní Africe, Kanadě a Argentině.

V dnešní době se můžeme setkat s různými směry v rámci judaismu. Christopher Partridge uvádí pět hlavních proudů: Ortodoxní judaismus, Konzervativní judaismus,

²⁹ Tamtéž, s. 296-297.

³⁰ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 64.

³¹ Tamtéž, s. 64.

³² *Židovské listy* [online]. 3.ledna 2010 [cit. 2011-05-09]. Na světě dnes žije 13,3 milionu Židů. Dostupné z WWW: <<http://zidovskelisty.blog.cz/1001/na-svete-dnes-zije-13-3-milionu-zidu>>

Rekonstrukcionismus, Chasidský judaismus a Reformní judaismus.³³ Ivan O. Štampach rozlišuje pouze čtyři směry, a to: Ortodoxní judaismus, Konzervativní judaismus, Reformovaný judaismus a Liberální judaismus.³⁴

Judaismus, podobně jako jiná náboženství, se nevyhnul problémům spojeným se sekularizací moderní společnosti, tj. postupným odsouváním náboženských otázek na okraj. Stále více Židů se přizpůsobuje světskému způsobu života, tradice se pomalu vytrácí a víra již nemá v životě jednotlivce takový význam. Navíc po pronásledování, které židovský národ provázelo snad po celou historii, najde málokdo odvahu u své víry zůstat. Ten, kdo vydrží, musí čelit velkému tlaku okolní společnosti.

V České republice v současnosti funguje 10 židovských obcí sdružených pod Federaci židovských obcí. Ta se podílí na mnoha činnostech v náboženské, vzdělávací a publikační oblasti. Je také spoluzakladatelem Židovského muzea v Praze. Další významnou židovskou organizací je Terezínská iniciativa, která se stará především o uchování holokaustu v paměti u nastupujících generací.³⁵

Celkový počet Židů je v České republice odhadován na 15000 – 20000, Federace židovských obcí eviduje cca 3000 členů – je tedy zřejmé, že se většina Židů neúčastní společného náboženského a kulturního života.

3.2 Křesťanství

Křesťanství je nejrozšířenějším náboženstvím na území České republiky. Jedná se o náboženství monoteistické. Věrouka je založena na uctívání Ježíše Krista, jedinečného Božího zjevení lidskému pokolení. Vzniklo na základě judaismu, ze kterého přebírá základní prvky víry a také svatou knihu Starý zákon.

3.2.1 Historické pozadí

Křesťanství vzniká v kontextu judaismu jako jedna z židovských sekt. Jeho počátky se datují do 1. století n. l. Klíčovou postavou je Ježíš z Nazaretu, který byl označován za mesiáše, jehož příchod se očekával již po staletí. Už od dětství Ježíš uskutečňoval zázračné skutky – měl moc uzdravovat nemocné, krmit hladové, dávat život zemřelým. Shromáždil kolem sebe 12 učedníků, kteří jej následovali a pomáhali mu. Po jeho

³³ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 273-276.

³⁴ *Grano Salis* [online]. 4.dubna 2003 [cit. 2011-05-09]. Směry v současném judaismu. Dostupné z WWW: <www.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=print&sid=1690>.

³⁵ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004. s. 137-138.

ukřižování a zmrtvýchvstání sehráli důležitou roli v nově vznikajícím křesťanském hnutí.

To, co umožnilo křesťanství, aby nezaniklo jako jiné sekty, byl především fakt, že se nejednalo o náboženství etnické, ale univerzální. Křesťanem se mohl stát každý. Mnozí v tomto náboženství „nacházeli pevné sociální základy, podnětný intelektuální život, bohatou a dramatickou liturgii, schopné vůdce zapálené pro duchovní život, hrdiny, které bylo možné obdivovat a soutěžit s nimi, a naději na posmrtný život v budoucnu“.³⁶

Již od počátku však byli křesťané určeni k roli obětních beránků. Odlišovali se, působili podivně, soudobá společnost jim nerozuměla. Navíc trvali na tom, že budou uctívat pouze Ježíše Krista, nikoliv císaře, což bylo považováno za velezradu.³⁷ Tyto skutečnosti vedly k jejich pronásledování, zpočátku neorganizovaně. Na vině bylo zřejmě nepochopení skutečnosti, že se jedná o duchovní obrat, nikoliv politický.

Pronásledování nicméně ukázalo sílu křesťanství. Bodem zlomu se stalo vydání Ediktu milánského v roce 313 císařem Konstantinem Velikým. Jednalo se o právní uznání křesťanských obcí a o povolení veřejného vyznávání. Roku 391 se křesťanství stalo státním náboženstvím obou částí Římské říše.³⁸

Roku 410 došlo k výraznému předělu v dějinách – Vizigóti dobyli Řím. Po této události se vyrojily eschatologické myšlenky (*eschatologie* = nauka o posledních věcech, očekávání brzkého konce světa). Společnost dobytí Říma chápala jako trest za kristianizaci Římské říše.

„Rostoucí napětí jak v politické, tak v teologické oblasti nakonec roku 1054 způsobilo tzv. velké západní schizma.“³⁹ Došlo k definitivnímu rozkolu na západní (římskokatolickou) a východní (ortodoxní či pravoslavnou) církev. Tímto však problémy neustaly, naopak se stupňovaly a vše vyvrcholilo reformací v 16. století. Významnou roli zde sehrál německý mnich Martin Luther, který navázal na kritiku církevních pořádků. Bylo to v době, kdy papežové překračovali mnohé morální hodnoty. Běžnými praktikami byl nepotismus (tzv. rodinkaření), simonie (prodávání církevních úřadů) či prodávání odpustků. Martin Luther vystoupil se svým manifestem a vyvolal velkou bouři odporu proti církvi. Vystihl základní problém – „namítal, že

³⁶ FRANKIELOVÁ, S. S. *Křesťanství: Cesta spásy*. Praha : Prostor, 1996. s. 39.

³⁷ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 311.

³⁸ Tamtéž, s. 311.

³⁹ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 313.

autorita Bible je mnohem důležitější než autorita papeže nebo církve a že spásy je možné dosáhnout jedině vírou a ne dobrými skutky, jak hlásala církev.“⁴⁰ Jeho kritické myšlenky podnítily vznik protestantské církve.

Za zmínku jistě stojí fakt, že pokud by vynález knihtisku, který významně usnadnil šíření reformačních myšlenek, přišel o pár let dříve, reformace by zřejmě propukla v Čechách. Jan Hus, vůdčí postava české reformace, totiž hlásal obdobné myšlenky jako Martin Luther už na začátku 15. století.

Za nejvýznamnější protestantskou církev je považována církev anglikánská. Vznikla v 1. polovině 16. století v Anglii za panování Jindřicha VIII. V čele stojí arcibiskup z Canterbury, jež předsedá představeným ostatních anglikánských církví. Bývá často vnímána jako *most* mezi protestantismem, římským katolictvím a ortodoxií.⁴¹

Ortodoxní, či pravoslavné křesťanství vzniklo formálně velkým schizmatem roku 1054. Je rozšířené především na území Řecka, Ruska a dalších slovanských národů. Pravoslavná nauka má v určitých ohledech blízko k římskokatolické. V římskokatolické církvi však po velkém rozkolu došlo k formulování nových dogmat, které jsou podle pravoslavné církve odchýlením od původní křesťanské víry a autentické církevní praxe. Obě církve mezi sebou vedou dialog.

3.2.2 Posvátné spisy

Bible, svatá kniha křesťanů, se skládá ze dvou částí. První část – Starý zákon – je písmem Židů a řídili se jím první křesťané. Starý zákon popisuje dějiny a náboženské myšlenky do doby, než se objevil Ježíš jako židovský Mesiáš (spasitel). Druhá část – Nový zákon – je výlučně křesťanská. Obsahuje spisy křesťanů z období prvního století po Kristu. Skládá se ze čtyř evangelií, skutků apoštolů, jedna dvaceti epištol a knihy Zjevení. Evangelia byla sepsána Markem, Matoušem, Lukášem a Janem a vypráví o životě a učení Ježíše Krista. Skutky apoštolů lze považovat za pokračování Lukášova evangelia. Popisují počátečních třicet let událostí v křesťanské církvi. Dvacet jedna epištol, z nichž většina pochází z pera Pavla, významného misijního představitele, jsou dopisy určeny církvím i jednotlivcům. „Kniha Zjevení zaznamenává Janovu vizi o

⁴⁰ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 96.

⁴¹ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 324.

Ježíšově vládě nad nebem i nad zemí, kterou mu dal Bůh. Je zcela odlišná od ostatních novozákonních knih.“⁴²

Přes značnou různorodost starozákonních a novozákonních spisů, představuje Bible pro křesťany jednotu. „Z teoretického hlediska je Bible autoritou, která určuje jednání křesťanů a utváří jejich přesvědčení.“⁴³ Mezi většinou křesťanů panuje názor, že je výsledkem Božího vnuknutí a nevykládá jen vyjevení Božích skutků, ale i Jeho mínění a vůli.

3.2.3 Tradice a principy víry

Křesťanská víra vznikla na základě židovského náboženství. V průběhu dějin se vyhranilo několik hlavních článků křesťanské víry. Jedná se především o:

- víru v nejsvětější trojici (označení Boha jako jednoty třech osob – Otec, Syn a Duch svatý)
- klíčovou událost vtělení (narození Ježíše Krista), Bůh vstupuje do světa skrze proroky (zakotveno ve Starém zákoně), Ježíš je Bůh, nicméně plně lidský
- vykoupení, spása lidského pokolení uskutečněná Ježíšovou smrtí a následným vzkříšením, Ježíšova smrt vrcholným příkladem sebeobětování za odpuštění všech lidských hříchů
- víru v Bibli jako v Boží slovo, jehož prostřednictvím Bůh ke svým věřícím neustále promlouvá
- víru v to, že Marie počala Ježíše nikoli skrze muže, ale prostřednictvím svatého Ducha, její syn byl hned od svého početí Bohem, který sestoupil do lidského těla⁴⁴
- Desatero božích přikázání (směrnice pro správný způsob života, daná od Boha), v Bibli se objevuje dvakrát – nejdříve v Exodu (Ex 20, 2-17), podruhé v Deuteronomiu (Dt 5, 6–21)

Křesťanská víra ale není pouze akceptováním souboru zásad, je zejména osobním vztahem věřícího k Bohu. Pro křesťana totiž Bůh není nehmotnou ideou, nýbrž někým žijícím, ke komu má možnost promlouvat a kdo naslouchá každému jeho slovu.

⁴² KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 99.

⁴³ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 327.

⁴⁴ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 100.

Křesťanské svátky jsou nenahraditelnou připomínkou života a dějin církve. Ačkoliv křesťané slaví v průběhu roku mnoho svátků, těmi nejdůležitějšími jsou Vánoce, Velikonoce, Svatodušní svátky a různá výročí smrti mučedníků.⁴⁵

Vánoce jsou oslavou Ježíšova narození v Betlémě u Jeruzaléma. Předchází jim čtyřtýdenní přípravy, tzv. adventní doba. První adventní neděle označuje počátek křesťanského roku. V současné době se ale původní význam těchto svátků vytrácí a Vánoce jsou pokládány za jeden z nejdůležitějších občanských svátků.

Nejvýznamnějším křesťanským svátkem jsou však Velikonoce. Oslavují Ježíšovo zmrtvýchvstání, k němuž podle křesťanské víry došlo třetí den poté, co byl ukřižován a uložen do hrobu. Velikonocům předchází čtyřicetidenní půst. Toto období pokání symbolizuje dobu, kdy byl Ježíš na poušti pokoušen.⁴⁶ Velký význam je kladen na týden před Velikonocemi, zejména na dny jako Zelený čtvrtek, kdy se připomíná poslední večeře Páně s dvanácti apoštoly, a Velký pátek, den Ježíšovi smrti.

Padesát dní po Velikonocích se slaví Svatodušní svátky - Letnice. Toho dne totiž Ježíšovi učedníci obdrželi dar svatého Ducha, který jim dodal odvahu vyrazit do světa a rozhlášovat Kristovu dobrou zprávu.

3.2.4 Křesťanství v současnosti

Dnes je křesťanství největším náboženstvím na světě. V roce 2000 bylo křesťanů 2 miliardy, tj. 33 % veškerého obyvatelstva. V prvním desetiletí 21. století se očekával další procentuální růst, takže v roce 2010 na světě mělo být 2, 25 miliardy křesťanů, tj. 33,3 % všech obyvatel světa.⁴⁷ V některých částech světa počet vyznavačů rychle stoupá, jinde stagnuje, či dokonce ubývá.

K prudkému růstu křesťanství dochází především v zemích třetího světa. V Africe bylo zaznamenáno více křesťanů než muslimů. V Jižní Korei, tradičně budhistické a konfuciánské zemi, roste křesťanská církev každým rokem o deset procent.⁴⁸ V Evropě dochází spíše k úpadku. Obecně platí, že počet příznivců nových náboženských hnutí roste a naopak u velkých zavedených církví se setkáváme s úbytkem věřících. Nemalý podíl na tom má jistě sekularizace, pokles obliby náboženství či strnulost církevních organizací a neschopnost reagovat na změny ve společnosti.

⁴⁵ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 335.

⁴⁶ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 114.

⁴⁷ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 350.

⁴⁸ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 118-119.

Většina křesťanů patří k jednomu ze tří hlavních směrů – katolictví, pravoslaví nebo protestanství. Ty se však dále dělí do mnoha různých církví či sekt.

V České republice zaujímá dominantní postavení římskokatolická církev, jak již bylo zmíněno v obecném úvodu. Daleko za ní následují protestantské církve jako je českokobratrská církev evangelická a církev československá husitská. Na našem území se setkáme i s pravoslavnou církví, ke které se hlásí asi 20 tisíc křesťanů. Jedná se převážně o imigranty či občany se zahraničními kořeny, zejména ruskými a ukrajinskými.⁴⁹ Nemalý počet příznivců mají také Svědkové Jehovovi, ti však nejsou většinou křesťanských církví akceptovány.

3.3 Islám

Islám patří mezi nejmladší světová náboženství. Hlásá víru v jediného boha – Alláha, stvořitele a vládce veškerenstva. Nejvýznamnějším prorokem je Mohamed. Dotýká se jak duchovní, tak světské oblasti života jedince.

3.3.1 Historické pozadí

Historie islámu se datuje do 7. století n. l. do oblasti, kde leží dvě nejsvětější města tohoto náboženství - Mekka a Medína. Slovo islám v arabštině znamená *oddát se* a muslim pak *ten, jenž se odevzdal Bohu*.

Muslimové věří, že Boží vůli zvěštovali lidem proroci – Abraham, Mojžíš, Ježíš a jiní. To ukazuje na spojitost s křesťanstvím či židovstvím a je zřejmé, že vznik islámu byl těmito náboženstvími inspirován. Podle muslimů se prorokům dostalo původního poselství, které však bylo neúplné nebo bylo nesprávně interpretováno. Nicméně až s vystoupením posledního a největšího z nich – Mohameda – spojují muslimové triumfální nástup dovršeného islámu.⁵⁰

Mohamed původně pracoval jako vůdce karavany – převáděl výpravy přes poušť. Když mu však bylo čtyřicet let, uslyšel hlas archanděla Gabriela. Ten mu následně sdělil několik poselství od Alláha. Tvrdilo se v nich, „že Bůh je Jeden (Alláh) a že je jak

⁴⁹ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004. s. 31.

⁵⁰ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 2006. s. 9.

milosrdný, tak všemocný. Alláh řídí běh událostí a posledního dne bude soudit všechny lidi podle jejich skutků a pošle je buď do pekla, nebo do nebe.“⁵¹

Alláhova poselství začal Mohamed lidem hlásat v rodném městě v Mekce, kde lidé v té době uctívali mnoho různých bohů. Svým poselstvím odkryl celou řadu společenských, náboženských a rovněž ekonomických a politických pravidel. Ohlas byl však velice malý, spíše negativní.

Až událost známá pod pojmem *hidžra* – Mohamedův odchod do Medíny - roku 622 znamenala zlom. Tento rok je považován za počátek muslimského letopočtu. V Medíně bylo nové poselství uvítáno s nadšením a jeho stoupenců přibývalo. Mohamed však nikdy nepřestal toužit po návratu do rodné Mekky.

Netrvalo dlouho a spolu se všemi svými příznivci byl natolik silný, že dokázal Mekku vydobýt. To přesvědčilo Mohameda i jeho následovníky, že Alláh je na jejich straně. O několik měsíců později se triumfálně vrátil zpátky a byl uvítán jako Alláhuův Prorok. „Město Mekka zůstává dodnes srdcem islámu.“⁵²

Ještě dlouho po Mohamedově skonu – v roce 632 – existovala poselství daná od Boha jedině v mluvené formě. Až třetí následovník, chalífa Uthmán, shromáždil v roce 652 zbývající Mohamedovi společníky a zasadil se o sepsání těchto poselství. Ta se pak stala základem Koránu.

V rámci islámu existují už po staletí dva základní proudy – sunnitě a šíité. Toto rozdělení je výsledkem neshody v otázce legitimacy Mohamedových nástupců. Šíité trvají na tom, že stráž nad dědictvím, které zanechal Mohamed, náleží pouze příslušníkům jeho pokrevní rodiny, které Alláh pověřil, aby neomylně vedli muslimskou obec. Výraznou početní převahu mají sunnitě. Menšinová šíitská komunita žije hlavně v Íránu, ale také v Libanonu, Afgánistánu, v Indii a Pákistánu.⁵³

3.3.2 Posvátné spisy

Nejvyšším zjevením Božího slova je pro muslimy Korán. Samotné slovo *korán* se dá přeložit jako přednášet, a znamená vlastně přednes zjevení daného Mohamedovi. Na rozdíl od židovského či křesťanského Písma, nepřipouští Islám žádné působení lidského

⁵¹ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 357-358.

⁵² KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 125.

⁵³ Tamtéž, s. 126.

činitele při vzniku tohoto posvátného spisu a má se za to, že se jedná o dokonalé a přesné znění Božího slova.

Korán se skládá z celkem sto čtrnácti kapitol, které se nazývají *súry*, ty se pak ještě dělí na jednotlivé verše. Kapitoly nejsou uspořádány podle toho, v jakém pořadí byly Mohamedovi zjeveny, nýbrž mechanicky podle počtu veršů. Výjimku tvoří na počátek umístěná súra *al-Fátíha*, která je výraznou součástí modliteb všech věřících. Doprovází narození, svatby, pohřeb i prosbu za zesnulé. „Zbožný muslim ji denně odříkává až sedmnáctkrát.“⁵⁴

Korán vypovídá o bytí a o posmrtném životě, ale také o místě člověka na zemi, o dobru, lásce, ochraně, společnosti a kultuře. Obsahuje jak duchovní, tak politická poselství.

Úcta ke Koránu je v islámských zemích patrna ve všech oblastech. „V řadě zemí vyhlásili Korán za hlavní zdroj zákonodárství a fundamentalisté jej vydávají přímo na místo jediné, věčné ústavy.“⁵⁵ Dodnes je běžné, že se jeho obtížnému a rozsáhlému textu učí věřící nazpaměť. Pro děti jsou v této znalosti dokonce pořádány soutěže.

3.3.3 Tradice a principy víry

V islámu není místo ani pro svátosti, ani pro kněžstvo. Nejsou zde žádní prostředníci mezi člověkem a Bohem. Věřící je odpovědný přímo Alláhovi.

Muslimská věrouka se vyznačuje především pěti pilíři, což jsou v podstatě přikázání, která musí všichni muslimové respektovat. Tyto předpisy se opírají o Korán. Velice významně se promítají do každodenního života muslimů.

1. Vyznání víry (*šaháda*) – jedná se o závazek každého muslima podrobit se Bohu a držet si v úctě proroka a posla Mohameda⁵⁶

2. Modlitba (*al salát*) – hlavní činnost v životě věřícího; muslim se pětkrát denně modlí - ráno za svítání, v poledne, v půli odpoledne, při setmění a večer; při modlitbě má povinnost být čistý tělesně, morálně i rituálně – proto věřící před každou modlitbou podstupuje očistné omytí;⁵⁷ důležitým požadavkem je, aby se modlil vždy čelem k Mekce

⁵⁴ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 2006. s. 30.

⁵⁵ Tamtéž, s. 28.

⁵⁶ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 377.

⁵⁷ Tamtéž, s. 378.

3. Povinná almužna (*zakát*) – povinnost obdarovávat ty, kteří nemají to štěstí být bohatí; jistý druh náboženské daně; všichni muslimové musí mít podíl na soudržnosti společnosti

4. Půst (*saum*) – třicetidenní půst v průběhu měsíce ramadánu, tj. devátého měsíce lunárního kalendáře; jedná se o půst od jídla, pití a pohlavního styku od úsvitu až do západu slunce⁵⁸

5. Pout' (*hadžd*) – vykonání poutě do Mekky alespoň jednou za život, tuto povinnost má každý muslim, který je tělesně i psychicky zdrav a má potřebné finance k vykonání poutě

Islám je náboženství, které je úzce propojeno s praktickým životem věřícího. Veškerá činnost se odehrává před očima Boha, jehož příkázání věřící dodržuje. „Neexistuje rozdíl mezi bohoslužbou a celkem života.“⁵⁹

Islámská víra ustanovuje i určitá omezení. Těmi nejvýznamnějšími jsou jistě zákazy týkající se konzumace alkoholu a vepřového masa. Stejně tak muslimové nesmějí sníst maso z mrtvého zvířete, které nebylo zbaveno krve. Alkohol byl zakázán především z toho důvodu, že jedince zbavuje přičetnosti.

Jistě nejkontroverznějším tématem je postavení muslimských žen ve společnosti, kde se muži těší větším právům. Tato nadřazenost muže nad ženou se projevuje kupříkladu u soudního procesu, kde svědectví ženy má poloviční váhu než svědectví muže. V otázce rozvodu je rozdíl o to viditelnější tím, že muž má oprávnění zapudit svoji ženu, zatímco ona zapudit svého muže nemůže. Povinností muže je živit rodinu, zatímco úkolem ženy je udržovat v pořádku domácnost a starat se o rodinu. Přesto Korán jasně zdůrazňuje rovnost a vzájemnost jako základní princip manželského života.⁶⁰

3.3.4 Islám v současnosti

V současnosti patří islám mezi nejrychleji se rozrůstající náboženství. Z původních arabských oblastí se rozšířil do celého světa. V dnešní Evropě žije několik milionů muslimů, nejsilnější komunity nalezneme ve Francii, Německu a Anglii.⁶¹ Například ve Velké Británii v posledních čtyřech letech vzrostla muslimská populace z 500 000 na

⁵⁸ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 2006. s. 107.

⁵⁹ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 376.

⁶⁰ Tamtéž, s. 389.

⁶¹ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 144.

současných více než 2,5 milionu věřících. Na základě těchto čísel se zdá, že tamní muslimská populace roste desetkrát rychleji než zbytek společnosti.⁶² To může být způsobeno nejen v důsledku imigrace, ale také silnějším populačním přírůstkem muslimů.

Není divu, že se většina původní nemuslimské populace obává násilné islamizace. Velký význam zde hrají média a převažující negativní názory, které jsou vůči muslimům prezentovány. Ve spojitosti s islámem se dnes častokrát hovoří o svaté válce, tzv. *džihádu*. Překládat toto slovo jako *svatá válka* však není zcela přesné. Termín vyjadřuje spíše úsilí. Jde především o snahu každého muslima být dobrým muslimem.

Situace se o to více vyhroutil po událostech z 11. září 2001. Tyto dramatické atentáty byly podle vlastních slov útočníků vykonány ve jménu islámu a byly zaměřeny proti západní, křesťanské civilizaci. Vrcholní činitelé islámských zemí a naprostá většina muslimů však toto jednání rázně odsoudila. Je třeba si uvědomit, že za těmito útoky stáli fundamentalisté – skupina věřících, kteří se domnívají, že stanovisko jejich náboženství je jediné možné. Příkladají přehnaný význam náboženským pravidlům, která se pak snaží vnutit celé společnosti, často i silou.⁶³

„Počet muslimů, žijících v ČR, se odhaduje na 10 tisíc. Ovšem méně než dva tisíce se účastní společného náboženského života. Většinu z tohoto počtu tvoří cizinci, českých konvertitů k islámu přibývá, v současné době jich je asi čtyři až pět set.“⁶⁴ Většinou se jedná o ženy, které se provdaly za muslimy.

V České republice není nijak problematické praktikovat islámské náboženství. Určitý pokrok je znát i při výstavbě nových veřejných budov jako jsou letištní haly či nemocnice, kde se velice často automaticky počítá s modlitební místností pro muslimy. Určité nepřátelské postoje však ve společnosti přetrvávají. Negativní emoce, či dokonce obavy, vzbuzuje především zahalování muslimských žen.

⁶² KERBAJ, Richard. THE TIMES: UK News. January 30 2009. *Muslims population rising 10 times faster than rest of society*. [online]. [cit. 2011-02-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.thetimes.co.uk/tto/news/uk/article1937685.ece>.>

⁶³ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 392.

⁶⁴ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004. s. 308.

Oboustranně prospěšné by jistě bylo uznání islámského náboženství ze strany státu, které by zajistilo zvýšení důvěryhodnosti českých muslimů. To, že se tak dosud nestalo, není zcela dobrá vizitka pro vyspělost českého demokratického státu.⁶⁵

V České republice jsou dvě mešity, a to v Praze a Brně, kde výstavbu provázely četné protesty většinového obyvatelstva. Jejich dveře jsou otevřené jak pro muslimy, tak pro nemuslimskou veřejnost. Zajišťují přednášky s islámskou tematikou, společná čtení Koránu, výuku arabštiny či školní exkurze. Na území České republiky pak dále funguje několik muslimských center a spolků – např. Všeobecný svaz muslimských studentů v České republice, Muslimská unie, Liga českých muslimů či Islámský svaz – klub přátel islámské kultury.

3.4 Buddhismus

Buddhismus vznikl přibližně před 2500 lety a je jedním z velkých světových náboženství. Vznikl v severní Indii, brzy se však rozšířil na Srí Lanku, do Číny, jihovýchodní Asie, Japonska a Tibetu. Od předchozích třech zmíněných světových náboženství se liší především tím, že nevyžaduje víru v nějakého konkrétního Boha a spíše než na zakladatele je význam kladen na jeho nauku. Ve všech jeho podobách se k němu v současnosti hlásí téměř čtyři sta milionů lidí.⁶⁶

3.4.1 Historické pozadí

Spíše než náboženství je buddhismus učení, jež jeho vyznavači nazývají jednoduše *dharma*. Toto slovo se překládá jako *nauka* či *to, jak se věci mají*. Je založen na učení Siddharty Gautamy, který žil přibližně v pátém století před Kristem a o jehož skutečné existenci nejsou téměř žádné pochybnosti.⁶⁷

Jak vypráví pověst spojená s jeho narozením, jeho matka umřela sedm dní po porodu, neboť tím, že mu dala život, bylo její poslání naplněno.⁶⁸ Siddharta Gautama vyrůstal v paláci v přepychu a byl uchráněn všech nepříjemných stránek života. Brzy se zasnoubil a oženil se svojí sestřenicí, s níž měl syna Ráhulu. Jméno Ráhula se překládá jako *řetěz* a je zřejmě symbolem pro neuspokojení z dosavadního dvorského způsobu života.

⁶⁵ Tamtéž, s. 305.

⁶⁶ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 66.

⁶⁷ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 188.

⁶⁸ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 68.

Jednoho dne se mladý princ vydal ze svého paláce a setkal se s něčím, co dosud neměl příležitost poznat. Potkal starého žebračícího muže, nemocného člověka trpícího bolestmi a skupinu plačících pozůstalých v pohřebním průvodu. Takové utrpení s ním silně otřásl a změnilo jeho život navždy. Tyto zkušenosti byly impulsem k jeho pozdějšímu odchodu od rodiny. Rozloučení s rodinným prostředím pro něj nebylo snadnou záležitostí, poněvadž se vzhledem ke své rodině cítil lidsky i eticky zavázán. Bylo to zřejmě nejtěžší období jeho života vůbec.⁶⁹

Odebral se tedy na cestu, což v Indii té doby nebylo ničím mimořádným. Snažil se nalézt pravé poznání, jež by mu odpovědělo na otázku utrpení. Léta hledání strávil stejně jako jiní hledači v krajní chudobě, pohroužen do hluboké meditace a sebeodříkání. Askeze byla způsobem, jak překonat tělo a jeho touhy, které byly považovány za překážku duchovního uvědomění.⁷⁰ Po létech asketického života dosáhl pravdy, kterou hledal.

Buddha je čestný titul pro *toho, kdo se probudil*. Siddhárta Gautama toho docílil tím, že poznal, jak se věci mají. V tomto ohledu však není nikým výjimečným, jak sám zdůrazňoval. Probudilo se již mnoho lidí před ním a mnozí další po něm to ještě dokáží.

Po těchto událostech vyvíjel dalších čtyřicet let snahu pomoci k osvícení i dalším na svých cestách po severní Indii. Počet jeho žáků nad očekávání rychle narůstal. Postupně za sebou zanechával první buddhistické obce. Siddhárta Gautama zemřel přibližně ve věku osmdesáti let.

Po jeho úmrtí se objevují jako dvě hlavní školy buddhistického učení théravádový a mahájánový buddhismus.⁷¹ Théravádový buddhismus je směr následovaný především mnišskou obcí. Jedná se o klášterní tradici. Pro tyto vyznavače byl Buddha jen člověk, jeden z celé řady *buddhů*.⁷² Důležité pro ně je dodržovat přesně učitelova slova. Mnichové či mnišky tráví celý den přísnou formou meditace. Mahájánový buddhismus má celkově více stoupenců a v jeho rámci existuje mnoho různých škol. Obecně se jedná o vyznavače, kteří nenásledují striktní slova Buddhy, ačkoliv jeho učení přijímají. Pro ně byl Buddha mnohem více než jen pouhý člověk. Chápali ho jako nadpřirozenou

⁶⁹ BONDY, E. *Buddha*. Praha : DharmaGaia, 2006, s. 57.

⁷⁰ LOWENSTEIN, T. *Buddhova vize*. Praha : Knižní klub, 1997, s. 14.

⁷¹ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 70.

⁷² Tamtéž, s. 70.

bytost. Přes spory a diskuse těchto dvou směrů, žijí obě skupiny často přátelsky bok po boku ve společných kláštorech.

3.4.2 Posvátné spisy

Buddha sám za svého života nic nese-psal, veškeré buddhistické texty vznikly prostřednictvím jeho stoupenců, kteří jeho myšlenky převedli do písemné podoby. Vzniklo tak obrovské množství písemných záznamů s různorodým obsahem. Buddhismus se v první řadě opírá o texty přednesené na prvním koncilu. Dělí se na: *sútry* – obecné Buddhovy rozpravy a texty *vinaja* – pravidla disciplíny klášterního řádu.⁷³ Třetí částí je soubor textů *Abhidharma* sepsaný pravděpodobně později. Tyto tři části dohromady tvoří tzv. *pálijský kánon*. Dodnes jsou však tyto písemné záznamy zdrojem četných pochybností o své autentičnosti, jelikož je zřejmé, že jsou dílem pozdějších generací, které již osobní styk s Buddhou neměly.

3.4.3 Tradice a principy víry

Pravým základem buddhistické víry jsou tzv. čtyři vznešené pravdy. „Nejsou ničím více a ničím méně než pouhým konstatováním, že existuje utrpení, že utrpení má svůj vznik, že existuje zánik utrpení a že existuje cesta, jež vede k zániku utrpení.“⁷⁴ Jakkoliv obvyčejné se tyto poučky mohou zdát, ukrývají v sobě východiska, ke kterým se obrací všichni buddhisté při řešení rozličných životních otázek a problémů. Avšak chápat buddhismus pouze jako cestu ke spasení by byl veliký omyl, nese si toho v sobě totiž mnohem více.

Cestou k osvobození od strasti je vznešená osmidílná stezka, někdy též nazývaná střední cesta. Každý díl této cesty má svoji určitou hodnotu, síla však spočívá především v jejich jednotě. Její hlavní význam tkví především v tom, že podává praktické životní vodítko pro chování a jednání člověka.

Jednotlivé kroky představují:

- pravý názor (správné pochopení čtyř vznešených pravd)
- pravé rozhodnutí (takové, které vede k lásce ke všem živým formám)
- pravá řeč (čestná, šlechetná, správně zamýšlená)

⁷³ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 195.

⁷⁴ BONDY, E. *Buddha*. Praha : DharmaGaia, 2006, s. 69.

- pravé jednání (projevovat laskavost a soucit ke všem živým bytostem, uznávat jejich hodnotu, pěstovat vlastní poctivost)
- pravé živobytí (zachování vlastního životního stylu vzhledem k sobě i ke společnosti)
- pravé snažení (snaha o vyloučení veškerého špatného mínění)
- pravá bdělost (pozornost vůči potřebám druhých)
- pravé soustředění či meditace (umožňující získat duševní klid a harmonii)⁷⁵

Vrcholem této osmidílné stezky je dosažení *nirvány* – tzv. vyhasnutí, jímž se člověk vymaní z neustálého koloběhu znovuzrození. Je to jediný a trvalý způsob jak se oprostit strasti. Tato cesta k nirváně je otevřena všem bez rozdílu.

Většina buddhistů klade do středu svých životů také pětici následujících předpisů:

- „neubližovat žádným živým bytostem
- nebrat, cos nedostal
- vystříhat se cizoložství
- neříkat nepravdu
- nepřijímat nic, co zamlžuje nebo opájí mysl“⁷⁶

Důležitým pojmem spojeným s buddhistickým učením je *karma*. Jedná se o soubor činů jedince, který má bezprostřední vliv na podobu jeho dalšího bytí. Hodnota vykonaných skutků rozhodne o tom, zda se člověk převtělí, nebo dosáhne nirvány.⁷⁷ Podle Buddhova učení neexistuje žádná nesmrtelná duše, ale pouze pomíjivé individuální JÁ. Nemluvíme tedy o reinkarnaci duše z jednoho těla do druhého, jedná se spíše o neustále vznikající a zanikající JÁ.

3.4.4 Buddhismus v současnosti

Pro celou Asii má buddhistické učení význam srovnatelný s tím, čím je antika pro Evropu. Udržel si však svoji aktuálnost a má dosud co říci. Dodnes je v mnohých buddhistických zemích obvyklé, že se věřící na pár dní nebo týdnů v roce odebere do buddhistického kláštera a věnuje se pouze meditaci.

⁷⁵ PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství*. Praha : Slovart, 2006, s. 200.

⁷⁶ Tamtéž, s. 201.

⁷⁷ KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, s. 77.

V dnešní době se buddhismus rozšiřuje dále – především do západních států jako je Velká Británie nebo USA. Tím největším lákadlem je buddhistická filosofie, která vzbuzuje zájem především u mladé generace. Paradoxem však zůstává, že v kolébce svého vzniku – v Indii – představuje toto podnětné smýšlení menšinu.

V České republice je tento spíše filosofický směr vyznáván především vietnamskou částí obyvatelstva. Není snadné odhadnout přesný počet. Odhaduje se však více než tisíc praktikujících.⁷⁸ U většinové populace pak nevzbuzuje žádné obavy či nedůvěru a je přijímán bez větších problémů. Určitě k tomu přispívá i fakt, že ve jménu buddhismu nebyla nikdy vedena žádná válka, stejně tak nedošlo nikdy k negativním výbojům proti nevěřícím, či kacírům.⁷⁹ Jednoduše řečeno, buddhismus je nahlížen jako mírumilovné a tolerantní náboženství.

3.5 Úskalí vzdělávání náboženských menšin

Náboženské menšiny zpravidla v českém vzdělávacím procesu nepociťují žádná velká omezení. V ohledu náboženství totiž není nutná žádná asimilace, pokud věřící dokáží respektovat vyznání ostatních. Hlavní problém spatřuji především v nedostatečném prostoru vymezeném pro náboženskou tematiku ve vyučovacím procesu. Ta je probírána v malém množství hodin, kde se děti dozví pouze obecné informace o jednotlivých náboženstvích a získají základní povědomí o jejich morálních zásadách. Tyto stručné informace jim však neumožní seznámit se podrobněji s rozmanitostí těchto kultur, s jejich tradicemi a hodnotami a díky tomu jim lépe porozumět. Na druhé straně by větší zájem o náboženská témata pomohl vzájemnému respektování a snižování bariér. Děti by se měly učit skrze poznávání vlastní kultury pochopit odlišnosti myšlení, vnímání světa a způsob života kultur ostatních.

V České republice existuje několik církevních škol, jsou to především školy křesťanské a židovské. Takováto školní zařízení mohou být na jedné straně přínosné pro ochranu a udržení postojů a hodnot dětí z nábožensky založených rodin, na druhé straně není dobré děti úplně separovat od okolní společnosti. I pro ně je vhodné poznat zvyky a hodnoty jiných lidí. V případě zájmu mají i klasické školy možnost otevřít předmět náboženství jako nepovinný vyučovací předmět. Náplň hodin je pouze v rukou konkrétní školy, stát do nich nezasahuje metodicky, ani obsahově. Nepovinný předmět

⁷⁸ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha : Portál, 2004. s. 362.

⁷⁹ BONDY, E. *Buddha*. Praha : DharmaGaia, 2006, s. 65.

náboženství může vyučovat pouze pověřený zástupce církve nebo náboženské společnosti, který splňuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka.⁸⁰

Problémy však nevznikají pouze v hodnotové oblasti, ale také v praktických záležitostech. Jedná se například o jiné stravovací návyky, či odlišné slavení svátků a s tím spojené jiné rozvržení školního roku. Ideálním řešením jsou již zmiňované nábožensky orientované školy, kde jsou všechny tyto potřeby automaticky zajištěny. Lauderovy školy při Židovské obci v Praze pro děti se zájmem o výchovu a vzdělávání v duchu židovství automaticky zajišťují pro své žáky košer stravu a upravenou organizaci školního roku s ohledem na židovské svátky a tradice.⁸¹ Stejně tak mnohé křesťanské školy zařazují běžně do školního vyučování předmět náboženství a snaží se své žáky vzdělávat v duchu křesťanství.

Určité problémy zažívají také muslimové, pro které není snadné přijmout základní hodnoty české, z větší části nenáboženské, společnosti. Debaty vyvolávají hlavně šátky, které zakrývají muslimkám obličej a vlasy. Z pohledu evropské společnosti se tato tradice setkává s nepochopením. Pro muslimy však není zahalování šátkem diskriminací, ale naopak projevem svobodné vůle žen. Ať se již žena zahaluje z jakéhokoliv důvodu, je smutné, že v některých státech právě kvůli svému rozhodnutí musí zakoušet nepříjemnosti na veřejných místech, jako jsou úřady či školy.⁸² Toto je však téma aktuální spíše v sekundárním a terciálním vzdělávání, na základních školách se se zahalenými dívkami setkáme jen ojediněle.

⁸⁰ PRAHA, VÚP. Metodický portál, Články: „O zařazení náboženství do základních škol“ [online]. 26. 06. 2007.[cit.28. 02. 2011.] Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1450/O-ZARAZENI-NABOZENSTVI-DO-ZAKLADNICH-SKOL.html>>

⁸¹ *Lauderovy školy v Praze* [online]. 2005 – 2011 [cit. 2011-05-16]. O nás. Dostupné z WWW: <http://www.lauder.cz/cs/zakladni_informace.html>.

⁸² Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha : Lidové noviny, 2002. s. 451.

4 Etnické menšiny

Z národnostních menšin žijících na území České republiky vybírám romské, vietnamské a ukrajinské etnikum, neboť s těmito národnostmi se pedagogové v českých školních lavicích setkávají nejčastěji. Pozornost bude věnována přestavení jednotlivých etnických menšin, jejich tradicím a způsobu života. Bude nastíněna otázka vzdělávání a možných problémů, ke kterým může docházet a dochází z hlediska odlišných kulturních zvláštností konkrétních menšin.

4.1 Romové

Romové v České republice představují početně nejvýznamnější etnickou menšinu. Kvalifikované odhady uvádí 250 000 – 300 000 Romů, a to i přes výsledky Sčítání lidu z roku 2001, kde se k romské národnosti přihlásilo pouhých 11 746 lidí.⁸³ Vzájemné soužití Romů a většinové společnosti je snad již tradičně problematické. Zásadní střety se objevují především v oblasti hodnotové, tj. ve vzdělání, zaměstnávání a způsobu života.

4.1.1 Historické pozadí

Zodpovědět otázku, odkud Romové pocházejí, je velmi složité, neboť oni sami si nikdy žádné záznamy nevedli. Dostupná literatura zabývající se původem Romů je psána z velké části autory pocházejícími z řad většinové populace a tak je třeba u každého díla kriticky zhodnotit, do jaké míry jsou informace objektivní.

Na základě jazykového rozboru již dnes víme, že Romové pocházejí z oblasti dnešní Indie. Vzhledem k chybějícím historickým zdrojům se patrně nepovede spolehlivě datovat odchod romského obyvatelstva z tohoto území, ani vypátrat důvody, které k přemístování vedly. Martin Kaleja a Jan Knejp ve své knize uvádějí, že Romové byli pravděpodobně z Indie vyhnáni vyšší společenskou vrstvou tehdejší společnosti nebo vlivem územní expanze sousedních říší a států.⁸⁴ Z práce Ctibora Nečase naopak vyplývá, že odchod Romů byl spíše ovlivněn jejich monoprofesností, trvalými obavami

⁸³ Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha : Lidové noviny, 2002. s. 149.

⁸⁴ *Mluvme o Romech : Aven vakeras pal o Roma*. Martin Kaleja, Jan Knejp (eds.). Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. s. 21.

z období bez dešťů a následných hladomorů a v neposlední řadě také tíživostí kastovního systému.⁸⁵

Významnější zastávku před rozšířením po evropském kontinentě představovala Byzantská říše. V té době došlo k diferenciaci původně jednotného romského jazyka do různých nářečí podle toho, kudy jednotlivé skupiny procházely.⁸⁶

O přítomnosti Romů v českých a slovenských zemích se poprvé jistě dozvídáme z listiny vydané císařem římským a králem českým Zikmundem Lucemburským v roce 1423. Tato listina zajišťovala Romům rozsáhlé možnosti pohybu na dalších cestách pod císařskou ochranou.⁸⁷ Soudobou společností byly romské skupiny vnímány převážně pozitivně. Tato relativně příznivá situace se však začala brzy měnit.

K vyhocení situace došlo roku 1545, kdy král Ferdinand I. vydal příkaz vypovídat Romy z Českého království.⁸⁸ Represivní legislativní zásahy proti Romům byly dále praktikovány i dalšími panovníky. Důvodem negativního vztahu k romskému obyvatelstvu byl především jejich neobvyklý způsob života, nikoliv etnická příslušnost.

Za vlády osvícenských panovníků Marie Terezie a Josefa II. se objevily snahy o integraci Romů do většinové populace prostřednictvím pokusů o změnu životního stylu kočujícího romského obyvatelstva. Ačkoliv se jednalo z velké části o násilné zásahy do jejich života, pozitivní stránkou bylo, že s Romy bylo po dlouhé době nakládáno jako s plnohodnotnými občany.

V devatenáctém století z důvodu rozkvětu průmyslových odvětví už nestačila tradiční provozovaná řemesla k zabezpečení obživy pro početné romské rodiny, a tak bylo třeba hledat jiná zaměstnání. Jednalo se především o pomocné sezónní práce. K žádné větší změně v postavení Romů ve společnosti však nedošlo. Vztahy s majoritní společností nebyly ideální a romští přistěhovalci byli jasně odsouváni na okraj společnosti.

Po vyhlášení samostatné Československé republiky roku 1918 se Romové dočkali oficiálního uznání jako svébytné národnostní menšiny. V následujících letech došlo

⁸⁵ NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. s. 12.

⁸⁶ *Mluvme o Romech : Aven vakeras pal o Roma*. Martin Kaleja, Jan Knejp (eds.). Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. s. 22-23.

⁸⁷ NEČAS, Ctibor; MIKLUŠÁKOVÁ, Marta. *Romove.radio.cz* [online]. 12-02-2002 [cit. 2011-03-06]. Historie Romů na území České republiky. Dostupné z WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>>

⁸⁸ Tamtéž

k řádným soupisům romského kočovného obyvatelstva a bylo zjištěno 36 000 příslušníků této skupiny.⁸⁹

V třicátých letech dvacátého století se v Německu zmocnila vlády nacistická strana, jejíž vyhlazovací politika završila několik staletí trvající pronásledování Romů. Ti se stali, podobně jako Židé, skupinou považovanou za nežádoucí.

Roku 1939 nacisté obsadili české území a došlo k vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava a spolu s tím k zániku Československé republiky jako nezávislého státu. Na naše území začalo z Německa proudit větší množství romského obyvatelstva.

Nejvýznamnějším protiromským opatřením bylo bezpodmínečné nařízení, které Romům ukládalo povinnost se do dvou měsíců trvale usadit a zanechat kočovného způsobu života. Následně byly zřízeny dva pracovní kárné tábory pro muže starší 18 let, kteří se vyhýbali práci, nedodržovali zákaz kočování, nebo nebyli schopni dokázat zdroj obživy.⁹⁰ Tyto tábory byly vytvořeny u obce Lety na Písecku a v Hodoníně u Kunštátu. Roku 1942 došlo k nekompromisní změně na tábory cikánské. Z cikánských táborů pak bylo vypraveno několik transportů směřujících do koncentračních táborů Osvětim. Tam, konkrétně v koncentračním táboře Osvětim II – Birkenau, bylo soustředěno největší množství Romů. Z celkového počtu 23 000 vězněných zemřelo 20 078 důsledkem katastrofálních stravovacích a ubytovacích podmínek, pseudovědeckých pokusů doktora Mengeleho, nejrůznějších nemocí či poprav v plynových komorách.⁹¹ V jediné noci z 2. na 3. srpna 1944 bylo 2 987 Romů nahnáno do plynových komor a zlikvidováno. Touto událostí byla vyvražděna téměř celá populace romského obyvatelstva, které obývalo naše území.

Po roce 1945 nastalo pro romské obyvatelstvo, které přežilo hrůzy 2. světové války, období společenských změn ovlivněných nástupem komunistického režimu k moci. „Romové byli bez výhrad zrovnoprávní s ostatním obyvatelstvem.“⁹² Do českých zemí se stěhovaly početné skupiny slovenských Romů, kteří ve velké většině období holokaustu přežili. Přicházeli za obživou, jelikož na Slovensku nebyla tak vysoká nabídka pracovních příležitostí.

⁸⁹ *Mluvme o Romech : Aven vakeras pal o Roma*. Martin Kaleja, Jan Knejp (eds.). Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. s. 30.

⁹⁰ Tamtéž, s. 31.

⁹¹ FRASER, A. *Cikáni*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998. s. 218.

⁹² *Mluvme o Romech : Aven vakeras pal o Roma*. Martin Kaleja, Jan Knejp (eds.). Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. s. 43.

Padesátá léta jsou charakteristická opojením z nového režimu. Ten měl nejen většinové populaci, ale i Romům zajistit velice rychlý společenský růst. Mělo se za to, že primitivní romský způsob života se v průběhu vytváření nového socialistického společenství sám změní a Romové splynou s majoritní populací a nadšeně přijmou její způsob života. Spolu s tímto bylo zřízeno několik speciálních cikánských škol, kde byla snaha respektovat kulturní specifika romských žáků a zároveň příznivě působit na jejich rodiče.⁹³

Nemalé problémy představovalo ubytování romských pracovníků a jejich rodin přicházejících ze Slovenska. Komunistický režim toto vyřešil vynuceným stěhováním romských obyvatel do měst. Ti byli doposud zvyklí žít v osadách, a tak se v prostředí města nedokázali dostatečně orientovat, natož pochopit požadavky společnosti na jejich rychlé přizpůsobení. V dalších letech byl tlak na asimilaci Romů ještě zesílen zákazem používání romštiny a omezováním jakýchkoli kulturních činností. Výsledkem však bylo jen velmi povrchní přizpůsobení části romského etnika v oblasti oblékání, vybavení bytu či konzumace masové kultury.⁹⁴ Takto rychle vyvolaný proces stěhování romského obyvatelstva do měst a další umělé zásahy státu vedly v průběhu šedesátých let k hluboké krizi romských komunit, které rezignovaly a staly se nečinnými objekty v rukou státních činitelů. Po celou dobu své přítomnosti na našem území měli jen minimální šanci rozhodovat o svém životě.

Je nesmírně důležité si uvědomit, že současné problémy v soužití s romskou národnostní menšinou nepramení pouze z nepochopení odlišného sociokulturního prostředí minority, ale jsou také pozůstatkem nedobrovolné asimilační politiky, která rozbila tradiční kulturu romských společenství a zničila jejich hodnoty.

4.1.2 Kulturní specifika

Jedním z charakteristických rysů tradičního způsobu života Romů bylo specifické profesní zaměření, předávané po generace z otce na syna. Živilí se především kovářstvím, hrnčířstvím, výrobou košů, akrobacií, hudbou či předváděním cvičené zvěře. Tyto profese jsou jedním z pozůstatků indického původu a udržely se až do druhé poloviny 19. století, kdy si změny vyžádala industrializace.

⁹³ PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945 - 1989*. Vyd. 1. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. s. 50.

⁹⁴ Tamtéž, s. 135.

Od počátku bylo tradiční romské společenství postaveno na příbuzenské pospolitosti. Pro pochopení kulturní odlišnosti je třeba uvědomit si základní rysy specifického typu rodiny. Jedná se předně o absenci individualismu, soukromí a soukromého majetku členů rodiny.⁹⁵

Pro Romy je rodina největší prioritou – je ztělesněním bezpečí, jistoty a síly. Od moderní rodiny se liší především několikageneračním společným soužitím. Svoji identitu si Romové uvědomují především prostřednictvím nalezení svého místa a úlohy v příbuzenské struktuře. „Romská rodina i přes četné vnitřní šarvátky je navenek jednotná a pocit solidarity uvnitř je téměř absolutní.“⁹⁶

V romské rodině je dítě plnohodnotným členem domácnosti. Účastní se veškerého rozhodování a jeho pocity a přání jsou dospělými plně respektovány. Láska Romů k dětem je pověstná a obzvláště malé děti jsou až nekriticky rozmazlovány. Děti jsou vychovávány k naprosto odlišným hodnotám, než jsme zvyklí. Není přikládán takový význam individualismu a schopnosti prosadit se, ale naopak je dítě vedeno k vzájemné úctě a zvyku podřizovat se zájmům rodiny.⁹⁷ Romové jsou ve výsledku na své rodině závislí materiálně i duševně po celý zbytek života. Největším trestem je pak vyloučení jedince z rodinného společenství.⁹⁸

Tradiční romské společenství se dále vyznačuje kolektivismem. Veškerý majetek je bezvýhradně sdílen rodinou. Od obytného prostoru přes oblečení, jídlo či peníze – nic není výhradním vlastnictvím jednotlivce.⁹⁹ Není zvykem o věci žádat, natož za ně děkovat. Tyto skutečnosti určitě nepřidávají ochotě Romů pracovat a vydělávat si na živobytí, protože o jakékoliv vydělané peníze mají povinnost se v rámci solidarity podělit s dalšími členy rodiny, a tak chybí hlavní motivační prostředek.

Tradiční romské přísloví *Jím, piju, žiju, umřu – nač hospodařit?* charakterizuje vnímání budoucnosti, která má pro Romy stále jen malou hodnotu. Romové žijí z dneška a

⁹⁵ *Mluvme o Romech : Aven vakeras pal o Roma*. Martin Kaleja, Jan Knejp (eds.). Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. s. 78-79.

⁹⁶ *Výchova k toleranci a proti rasismu : Multikulturní výchova v praxi*. Tatjana Šišková (ed.). Praha : Portál, 2008. s. 128.

⁹⁷ Tamtéž, s. 128.

⁹⁸ *Mluvme o Romech : Aven vakeras pal o Roma*. Martin Kaleja, Jan Knejp (eds.). Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. s. 79.

⁹⁹ Tamtéž, s. 80.

respektují minulost. Z tohoto vyplývá mimojiné nedocení školního vzdělání, protože to nepřináší žádnou hodnotu dnes, ale projeví se až v budoucnu.¹⁰⁰

4.1.3 Romové v současnosti

Romská problematika je v dnešní době hojně diskutovaná. Soužití Romů a majoritní části společnosti je velice složité. Přes 70 % populace vyjadřuje xenofobní, někdy až rasistické postoje vůči romské menšině. Jen „velmi málo je veřejně vidět tolerantní osoby.“¹⁰¹ Většinová populace nenachází dostatek pochopení odlišného způsobu života a s tím souvisejícího jiného hodnotového systému. Naopak romské etnikum díky své kulturní determinaci není schopno přizpůsobit se věcem, které majoritní společnost považuje za zásadní. Střety se objevují především v oblasti vzdělávání a zaměstnání. Mnoho Romů je v dnešní době nezaměstnaných a závislých na sociálních dávkách, což jejich pověsti parazitujícího etnika nijak nenapomáhá.

Chování obou skupin významně určují předsudky zakořeněné v minulosti. V každé skupině „převládají jedinci, kteří mají tendenci zobecňovat vlastnosti (především ty negativní) jednotlivců druhé skupiny a přisuzovat je celé skupině.“¹⁰² Za křivdy z minulosti považují Romové především nezabránění romskému holokaustu v období Protektorátu a nařízení o trvalém usazení v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století, což vedlo k rozpadu tradiční romské společnosti.

V posledních letech se však objevují snahy o emancipaci romského etnika. Ve větším množství vycházejí knihy s objektivními informacemi o Romech a objevují se časopisy a knihy psané v romštině. Vznikají různé dobrovolnické spolky, které se snaží změnit situaci a postavení romské komunity u nás. Tato činnost je pozitivní především v ohledu přejímání odpovědnosti za vlastní vývoj.

4.1.4 Úskalí vzdělávání romských dětí

Ve vzdělávání romských dětí existuje několik bariér způsobených především odlišnou výchovou těchto dětí v rodinách. Většina romských dětí nenavštěvuje žádné mateřské školy či jiná předškolní zařízení a tak je pro ně příchod do školy prvním setkáním s veřejným prostorem, kde jsou poprvé mimo ochranu své rodiny. Už od počátku

¹⁰⁰ *Menšiny a migranti v České republice : My a oni v multikulturní společnosti 21. století.* Tatjana Šišková (ed.). Vyd. 1. Praha : Portál, 2001. s. 122.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 147.

¹⁰² Tamtéž, s. 123.

dochází k nedorozumění, protože romské dítě není připraveno stejným způsobem jako děti z většinové populace. „Jako hlavní problémy, se kterými se dítě začne brzy po příchodu do školy potýkat, lze označit: nedostatek času a prostoru na domácí přípravu; neochota rodičů zajistit základní pomůcky; priorita pracovat doma (péče o sourozence) než ve škole; nezvyk na pevný denní režim a přísný řád; neznalost kreslení a psaní; jazyková bariéra.“¹⁰³

Není výjimkou, že romské dítě není schopné pochopit teoretický výklad nové látky. Nestojí za tím nedostatečný intelekt či nesoustředění, problém častokrát bývá v neschopnosti porozumět zobecněným věcem. Až ve chvíli, kdy je problematika názorně prakticky předvedena, je romské dítě bez větších problémů schopné ji pochopit.

Jazyková bariéra také nijak nenapomáhá školní úspěšnosti romských dětí. Problémem je, že používají tzv. romský etnolekt češtiny. Ten je na jedné straně ovlivněný romštinou, především přenášením gramatických struktur do českého jazyka a na druhé straně nespisovnou češtinou, kterou pochytily od svého okolí. Výsledkem je neuspokojivá situace, kdy dítě neumí ani jeden z jazyků pořádně. Používání etnolektu se nezkušenému pedagogovi může jevit i jako mentální retardace.¹⁰⁴

Dalším specifikem je značná emocionalita Romů – impulsivní chování či okamžitá nekontrolovaná reakce není ničím výjimečným.¹⁰⁵ V pocitu ohrožení nejsou schopni racionálního úsudku a klidného řešení problémů. Pedagog by měl být na takovou situaci připraven a dokázat ji v klidu vyřešit.

Romové mají vyvinutý zvláštní cit pro poznání člověka pouhou intuicí. Je dokázáno, že během komunikace zpracovávají více než 95 % nonverbálních informací. Pokud tedy ve škole učitel vykládá látku, či se snaží slovně děti podpořit a říká to pouze formálně a neupřímně, romské dítě to okamžitě vycítí. Jako reakce pak vzniká bariéra mezi učitelem a žákem.

Dále je také vhodné si uvědomit, že v zájmu rodiny udělá Rom cokoli. Školní docházka romských dětí je plně závislá na rozhodnutí rodiny.¹⁰⁶ Není výjimkou, že rodiče nepošlou děti do školy prostě proto, že mají pocit, že je někdo z rodiny potřebuje

¹⁰³ Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha : Lidové noviny, 2002. s. 200.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 200.

¹⁰⁵ PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945 - 1989*. Vyd. 1. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. s. 13.

¹⁰⁶ ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. Praha : Grada, 2000. s. 38.

více. Často se také jedná o důvody, jakými jsou porody, svatby nebo pohřby, kdy si Romové o zemřelém povídají až několik dní.

V posledních letech se zvyšuje počet škol, které z důvodu přítomnosti většího počtu romských žáků zaměstnávají romského pedagogického asistenta. Ten je užitečným spolupracovníkem pro učitele a zároveň opěrným sloupem pro romské děti. Ty mu mohou snadno důvěřovat, protože pochází se stejného sociokulturního prostředí jako ony. Mezi hlavní činnosti, které romský asistent vykonává, patří: individuální práce s dětmi, pomoc při překonávání jazykových a jiných vzdělávacích obtíží a usnadnění komunikace mezi rodinou a školou.¹⁰⁷

Pozitivním trendem se zdá být zvýšená pozornost věnovaná specifikům vzdělávání romských dětí a v neposlední řadě také zájem učitelů napomoci vytvoření podmínek, aby romské děti byly schopné efektivně se vzdělávat a získat tím do budoucna lepší postavení ve společnosti.

4.2 Vietnamci

Na základě výsledků Sčítání lidu z roku 2001 žije v České republice přibližně 18 000 občanů vietnamské národnosti. Současné odhady však uvádějí počet daleko vyšší, a to 35 000 – 40 000 trvale žijících vietnamců.¹⁰⁸ Na naše území přicházejí hromadně s rodinami a dětmi především za účelem zaměstnání a vzdělání.

4.2.1 Historické pozadí

Kulturní specifika vietnamské menšiny je vždy nutné chápat v kontextu prostředí Dálného východu. Vietnamští obyvatelé se mohou pochlubit bohatou historií a silnou tradicí. Kmen Vietů se na území severní a střední části dnešního Vietnamu trvale usadil již v době bronzové. V době od 12. století př. n. l. do 10. století n. l. trvala tisíciletá čínská nadvláda.¹⁰⁹ Tuto nadvládu se podařilo po mnoha povstáních prolomit a byla získána národní nezávislost. Ve 2. století n. l. proniká do Vietnamu z Indie a Číny jak buddhismus, tak konfuciánství a taoismus. Není bez zajímavosti, že již roku 1076 byla založena na území dnešní Hanoje Národní akademie, obdoba naší univerzity.¹¹⁰

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 45.

¹⁰⁸ ČERNÍK, J., et al. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Vyd. 1. Jinočany : H & H, 2006. s. 103.

¹⁰⁹ *Výchova k toleranci a proti rasismu : Multikulturní výchova v praxi*. Tatjana Šišková (ed.). Praha : Portál, 2008. s. 134.

¹¹⁰ *Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha : Lidové noviny, 2002. s. 363.

V 15. století se na území Vietnamu dostali evropští misionáři a obchodníci, kteří s sebou kromě křesťanství přinesli i evropskou kulturu. V polovině 19. století se v celé Indočíně systematicky usazovali Francouzi, kteří nakonec z Vietnamu udělali své koloniální území. Zdánlivé vládnutí sice náleželo národní dynastii až do druhé světové války, skutečnou moc ovšem neměla žádnou.¹¹¹ Po skončení druhé světové války dochází k vyhlášení samostatné Vietnamské demokratické republiky prezidentem Ho Či Minem 2. září 1945.¹¹²

Bývalá Československá republika navázala diplomatické vztahy s Vietnamskou demokratickou republikou dne 2. 2. 1950. Následujících čtyřicet let se vzájemné vztahy odvíjely v duchu přátelství a socialistické spolupráce.¹¹³ V rámci pomoci Vietnamu začali v šedesátých letech 20. století na československé vysoké školy přijíždět studenti, kteří studovali především na školách technického a ekonomického zaměření pro lepší uplatnění a pracovní zařazení ve válkou postižené zemi.¹¹⁴ Mnozí vysokoškolští profesori byli překvapeni výbornými studijními výsledky vietnamských studentů.

V průběhu americké války ve Vietnamu tehdejší Československá vláda ostře odsoudila americké vměšování do cizích záležitostí a zaručila se poskytnout Vietnamu ekonomickou i technickou pomoc.¹¹⁵

V dalších letech bylo podepsáno několik dohod o bezplatném poskytnutí chybějících strojů, materiálů, spotřebního zboží, udělení stipendií na československé vysoké školy a o poskytnutí půjčky na stavbu průmyslových objektů.¹¹⁶ Dále se jednalo o umožnění odborné praxe vietnamským pracujícím v naší republice. Tímto došlo k nárustu vietnamských občanů – v první polovině 80. let dosahoval jejich počet přibližně 27 000.¹¹⁷ Vietnamští dělníci přicházeli v produktivním věku na omezenou dobu. Přijížděli většinou bez rodin a nesnažili se nijak začlenit mezi většinovou společnost, protože se po několika letech znovu vraceli do své vlasti.

¹¹¹ *Výchova k toleranci a proti rasismu : Multikulturní výchova v praxi*. Tatjana Šišková (ed.). Praha : Portál, 2008. s. 135.

¹¹² Tamtéž, s. 135.

¹¹³ ČERNÍK, J., et al. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Vyd. 1. Jinočany : H & H, 2006. s. 85.

¹¹⁴ *Výchova k toleranci a proti rasismu : Multikulturní výchova v praxi*. Tatjana Šišková (ed.). Praha : Portál, 2008. s. 137.

¹¹⁵ ČERNÍK, J., et al. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Vyd. 1. Jinočany : H & H, 2006. s. 86.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 86.

¹¹⁷ *Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha : Lidové noviny, 2002. s. 372-373.

Významný předěl znamenaly polistopadové události roku 1989. „Česká republika s Vietnamem přerušila téměř veškeré politické i hospodářské styky a v souvislosti s tím postupně odstupovala od vzájemných smluv.“¹¹⁸ Změnila se i povaha imigrace vietnamských občanů do České republiky. Ti se začali stěhovat s rodinami a dětmi a hojně využili možnosti volného podnikání. Ukázali se jako velmi schopní obchodníci.

4.2.2 Kulturní specifika

Vietnamská kultura je založena na odlišných východních filosofických hodnotách a tradicích Dálného východu. Formovala se především pod vlivem tří duchovních tradic – konfucianismu, taoismu a buddhismu. Duchovní život Vietnamců je prostoupen vírou v nadpřirozený svět, která vznikla z dávného animismu. Jedná se o představu o existenci nemateriálních, duchovních bytostí, které v dobrém či špatném působí na osud člověka. Na rozdíl od západní tradice je ve Vietnamu běžné, že se jednotlivá náboženství nevyklučují, naopak se prolínají a v mnohém doplňují. Pro většinu Vietnamců je příznačná silná pověřčivost a přísné dodržování náboženských praktik.¹¹⁹

Vietnamské svátky vycházejí ze spojení vlivů různých civilizací, jimž byla tato kultura po staletí vystavena. Každoroční svátky se nesou v duchu modliteb, připomenutí dávných tradic, uctívání mrtvých předků a zařikávání zlých duchů. Kromě těchto svátků se věnují oslavám významných životních mezníků v životě rodinného příslušníka, jako jsou narozeniny, svatby, pohřby či výročí úmrtí rodičů.

Vietnamská kultura klade velký důraz na vzájemné vztahy ve společnosti a úctu k rodině. Uvnitř rodiny panuje přirozeně pevný řád, vzájemná pomoc mezi všemi jejími blízkými i vzdálenými příbuznými je samozřejmá. Děti jsou oddané a bezpodmínečně poslušné. Mimořádné pozornosti se v rodině těší syn, jak ukazuje často citovaná čínská konfuciánská sentence: „Mít jednoho syna znamená mít děti, mít deset dcer znamená nemít nic.“¹²⁰

4.2.3 Vietnamci v současnosti

V současné době se setkáváme s několika migračními skupinami vietnamských obyvatel. Někteří přijíždějí do České republiky za obchodem, jiní za vzděláním. Dříve

¹¹⁸ ČERNÍK, J., et al. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Vyd. 1. Jinočany : H & H, 2006. s. 90.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 56.

¹²⁰ Tamtéž, s. 24.

byl účel jejich pobytu omezen na rychlý ekonomický zisk a návrat zpět do vlasti. Dnes začíná pobyt vietnamských obyvatel nabývat dlouhodobějšího charakteru.

Vietnamští obchodníci se specializují na prodej levného textilu, obuvi, tabáku a lihovin. Zvyšuje se také počet vietnamských restaurací, rychlých občerstvení či obchodů s potravinami. Osobitým rysem vietnamských obchodníků je velká pracovitost a vysoké nasazení celé rodiny.

Zdá se, že vietnamští přistěhovalci se s českým sociokulturním prostředím vyrovnávají poměrně dobře. Oceňují především klidný život, příležitost ke zlepšení ekonomické situace a také možnost kvalitního vzdělání pro své děti.¹²¹ Přesto zůstávají ve velké míře izolováni a uzavřeni před českou společností. Na vině je velká kulturní odlišnost, jazyková bariéra dospělých a téměř permanentní pracovní nasazení.¹²²

Důležitou skupinu pro budoucnost vzájemných vztahů představují děti, které se zde již narodily. Tyto děti se stávají významným fenoménem českého školství a jejich zastoupení na českých školách je značné. Smutnou skutečností je fakt, že „řada vietnamských dětí u nás již vietnamsky nemluví a vietnamská kultura jim nic neříká, jiné zase nemají vhodná místa (snad kromě tržišť), kde by slavily své národní svátky.“¹²³

4.2.4 Úskalí vzdělávání vietnamských dětí

Dříve na naše území přicházely vietnamské děti, které o českém prostředí neměly téměř žádné ponětí a musely se vyrovnávat nejen s odlišnými hodnotami a zvyklostmi, ale také s jazykovou bariérou. Dnes je tomu však jinak. Je potřeba si uvědomit, že na českých základních školách se v současnosti pedagogové ve větší míře setkávají s vietnamskými dětmi, které se v České republice už narodily a mají tak již zvnitřněné určité zásadní hodnoty majoritní společnosti. Pro tyto děti je čeština prvním jazykem a problémy pro ně paradoxně představuje spíše vietnamština.

Výhodou je, že vietnamština, jako jeden z mála asijských jazyků, používá k písemnému záznamu latinku a tím se stává osvojení si českého jazyka pro vietnamské žáky snadnější.

¹²¹ Tamtéž, s. 108.

¹²² Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha : Lidové noviny, 2002. s. 374.

¹²³ Tamtéž, s. 375.

Z hlediska toho, že s vietnamskými dětmi nebývá žádný velký problém jak v oblasti studijních výsledků, tak v oblasti chování, mají pedagogové často pocit, že není třeba zařazovat multikulturní výchovu do vyučování.¹²⁴ Takový postup by však nebyl správný, protože multikulturní výchova nejen že rozšiřuje obzory žáků a přináší mnoho nových podnětů k zamyšlení, ale především umožňuje porozumět příčinám, které ovlivňují chování a jednání dětí pocházejících z jiného sociokulturního prostředí. Škola hraje důležitou roli v procesu přizpůsobení se a profesionálním přístupem jej může velice usnadnit.

Pro pedagoga je také nesmírně důležité seznámit se blíže s prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Nepřekvapí ho pak chování žáka v určitých situacích, studijní výsledky či postoj jeho rodičů.

4.3 Ukrajinci

Ukrajinci tvoří po Slovácích druhou nejpočetnější národnostní menšinu. Podle posledního Sčítání lidu z roku 2001 se k ukrajinské národnosti v České republice přihlásilo celkem 22 112 osob. Skutečné počty jsou však odhadovány daleko výše, jelikož tato čísla nereflektují rozsáhlou skupinu nelegálně pracujících lidí. Právě nelegální pobyt a kriminalita ukrajinských pracovníků vzbuzuje u české populace největší obavy.

4.3.1 Historické pozadí

První migrační vlnu lze zaznamenat na přelomu 19. a 20. století. V tu dobu ukrajinští přistěhovalci přicházeli především do oblasti Ostravska za prací.¹²⁵ V dobách Československé republiky, kdy byla součástí českých zemí i Podkarpatská Rus, byl větší počet Ukrajinců přirozeným jevem. Mnozí přistěhovalci hledali v Čechách a na Moravě lepší životní podmínky a možnost výdělků. Ukrajinská emigrační komunita se v této době projevovala jako značně činná v udržování a rozkvětu své kultury.¹²⁶ Hlavními reprezentanty ukrajinského společenského a kulturního života v Čechách se stali vysokoškoláci, kteří se přišli do Čech vzdělávat.¹²⁷ K návratu domů se však již

¹²⁴ ČERNÍK, J. et al. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Vyd. 1. Jinočany : H & H, 2006. s. 16-17.

¹²⁵ *Výchova k toleranci a proti rasismu : Multikulturní výchova v praxi*. Tatjana Šišková (ed.). Praha : Portál, 2008. s. 121.

¹²⁶ LEONTIYEVA, Yana. *SOCIOWEB.CZ* [online]. 20.12.2005 [cit. 2011-03-15]. Ukrajinci v ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=200&lst=111>>.

¹²⁷ *Menšiny a migranti v České republice : My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Tatjana Šišková (ed.). Vyd. 1. Praha : Portál, 2001. s. 82.

z politických důvodů neodhodlali, avšak alespoň na dálku podporovali snahy krajanů o vytvoření nezávislého ukrajinského státu. Československý stát v této době poskytoval uprchlíkům z Ukrajiny rozsáhlou finanční pomoc, což mimojiné umožnilo založení ukrajinského gymnázia a několika vysokých škol. Praha se stala důležitým ukrajinským vzdělávacím centrem.¹²⁸

Druhá světová válka byla výrazným mezníkem v historii ukrajinské menšiny v českých zemích. Velká část národnostních spolků musela ukončit svoji činnost, týkalo se to i většiny škol. Řada Ukrajinců emigrovala po válce do americké okupační zóny v Německu. Utíkali před sovětskými vojsky, která je pronásledovala a vracela zpátky do Sovětského svazu, kde byli následně stíháni.

Situace českých Ukrajinců byla v této době složitá, zásadním způsobem se změnily jejich životní podmínky. Nedostávalo se jim státní podpory ani podobné možnosti studia jako dříve. Nebylo možné pěstovat národní tradice a kulturu. Díky listopadovým událostem roku 1989 se však situace uklidnila a otevřel se znovu prostor pro rozvoj činnosti ukrajinských spolků.¹²⁹

4.3.2 Kulturní specifika

Tradiční způsob života ukrajinské menšiny nevykazuje žádné zásadní odlišnosti vzhledem k dlouhodobému soužití s českým obyvatelstvem. Liší se snad jen ve větší míře religiozity. Převážná většina ukrajinských přistěhovalců vyznává pravoslavné křesťanství a účastní se pravidelných bohoslužeb, což pozitivně ovlivňuje jejich integraci. Od náboženského vyznání se pak odvíjí i oslavy významných církevních svátků v průběhu roku.

Nově příchozí ukrajinští pracovníci nežijí příliš bohatým kulturním životem, jelikož jim nezbyvá příliš volného času. Tráví dlouhé hodiny tvrdou prací a to dokonce i o víkendu.

4.3.3 Ukrajinci v současnosti

V současné době funguje na území České republiky několik občanských sdružení a spolků, jež se podílejí na udržení kultury a tradic ukrajinské menšiny u nás. Patří mezi ně například Ukrajinská iniciativa v ČR, která se snaží informovat o ukrajinské historii, kultuře a tradici; Sdružení Ukrajinců a příznivců Ukrajiny zabývající se osvětou a

¹²⁸ Tamtéž, s. 83.

¹²⁹ Tamtéž, s. 85.

pořádáním kulturních akcí; občanské sdružení Ruta vydávající časopis Ukrajinský žurnál a mnohé další.

Aktuální situace Ukrajinců v České republice se vyznačuje značnou rozpolceností. Původní část ukrajinských obyvatel, kteří již získali české státní občanství a žijí na našem území desítky let, se distancuje od nově přichozích, kteří se stěhují za prací z důvodu zlepšení finanční situace svých rodin. Většina nově přichozích se neúčastní aktivit organizací existujících v rámci původní ukrajinské skupiny a nemá tendence se sdružovat.¹³⁰ Důvodem může být fakt, že se velká většina ukrajinských pracovníků nehodlá v Čechách usadit natrvalo a chystají se vrátit zpět ke svým rodinám. Existuje však určité procento pracovníků, kteří se rozhodnou na českém území zůstat.

Jako pracovní dělníci jsou Ukrajinci využíváni především ve stavebnictví, ženy pak nachází uplatnění v textilním průmyslu. Výrazným fenoménem ukrajinské pracovní komunity je nelegální vykonávání práce. To pramení na jedné straně z jazykové bariéry, na straně druhé z náročného vyřizování příslušných povolení. Neobvyklé není ani parazitování tzv. zprostředkovatelů, kteří vybírají nemalé peníze za obstarávání a organizování práce pro ukrajinské pracovníky.¹³¹

4.3.4 Úskalí vzdělávání ukrajinských dětí

Vzhledem k velké rozptýlenosti ukrajinských rodin neexistuje škola, kde by se soustředil větší počet ukrajinských dětí. Nezisková organizace „Ukrajinská iniciativa podporuje vzdělávání dětí krajanů v mateřském jazyce v rámci tzv. Ridne školy (nedělní škola).“¹³² Vzdělávání v ukrajinském jazyce dále zabezpečuje také mnoho univerzit například v Praze, Brně a Olomouci.

Největší problémy dětem při vzdělávání způsobuje jazyková bariéra. Ačkoliv nepocítují z důvodu blízkosti obou jazyků takový problém jako například vietnamské děti, překonání této bariéry jim činí značné obtíže, jelikož v soukromí a v rodinách komunikují převážně ukrajinsky.

Dále se může objevit problém se začleněním dítěte do kolektivu, který je dán specifickou izolovaností ukrajinských komunit na našem území.

¹³⁰ LEONTIYEVA, Yana. *SOCIOWEB.CZ* [online]. 20.12.2005 [cit. 2011-03-15]. Ukrajinci v ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=200&lst=111>>.

¹³¹ Tamtéž

¹³² *Výchova k toleranci a proti rasismu : Multikulturní výchova v praxi*. Tatjana Šišková (ed.). Praha : Portál, 2008. s. 122.

V ostatních ohledech probíhá vzdělávání převážně bez problémů z důvodu demografické a kulturní blízkosti obou národů.

5 Východiska

Úskalí vzdělávání jednotlivých náboženských a etnických menšin bylo nastíněno v předchozích kapitolách. Hlavním cílem této části bude nejen navrhnout možné způsoby řešení již nastalých problémů ve vzdělávání, ale také poukázat na důležitost prevence. Nelehký úkol leží právě před pedagogem, který by měl na jedné straně vytvořit vhodné prostředí pro přijetí dítěte z odlišných sociokulturních podmínek, zajistit pro něj rovnocenné šance a zároveň respektovat jeho předchozí svébytné sociální zkušenosti. Na straně druhé by měl svojí prací vybudovat u dětí z majoritní společnosti pozitivní vztah k odlišnostem těchto kultur a učit žáky k respektu člověka jako jedinečné bytosti.

Vhodným kompromisem se zdá být jedno z průřezových témat tolik očekávaného Rámcového vzdělávacího programu, který vzešel v platnost 1. září 2008. Tento klíčový dokument představuje novou strategii ve vzdělávání. Umožnil školám variabilnější organizaci vyučovacího procesu a s tím spojenou možnost lepšího přizpůsobení výuky konkrétním potřebám žáků.

Průřezová témata se zaměřují na aktuální problémy současnosti a umožňují žákům rozvoj především v oblasti postojů a hodnot. K problematice vzdělávání etnických a náboženských menšin má nejvíce co říci průřezové téma Multikulturní výchova.

5.1 Multikulturní výchova

Multikulturní výchova vzniká jako reakce na stále se zvyšující sociokulturní rozmanitost společnosti a v západních zemích se začala rozvíjet již nedlouho po druhé světové válce.¹³³ Jako průřezové téma v základním vzdělávání umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, s jejich tradicemi a hodnotami, a tak jim snáze porozumět.¹³⁴ Díky tomu jsou pak žáci schopni uvědomit si lépe i svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty, což je nesmírně důležité. Zachování si vlastní identity, ba i hrdost na tuto identitu, by nemělo být vskutku pojímáno jako nevýhoda, ale opačně - jako možnost vzájemného obohacení kultur.¹³⁵

¹³³ Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha : Lidové noviny, 2002. s.

11.

¹³⁴ ŠVINGALOVÁ, D. *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec : Liberecké romské sdružení, 2007. s. 27.

¹³⁵ Tamtéž, s. 10.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání je doslova uvedeno: „Škola jako prostředí, v němž se setkávají žáci z nejrozličnějšího sociálního a kulturního zázemí, by měla zabezpečit takové klima, kde se budou všichni cítit rovnoprávně, kde budou poznávat kulturu svých spolužáků – příslušníků minorit. Tím přispívá k vzájemnému poznávání obou skupin, ke vzájemné toleranci, k odstraňování nepřátelství a předsudků vůči „nepoznanému.“¹³⁶

Klíčovým cílem by měla být výchova k partnerství, spolupráci a solidaritě v evropské i globalizující se společnosti. V Bílé knize z roku 2001 je uvedeno, že se má „usilovat o život bez konfliktů a negativních postojů ve společenství nejen druhých lidí, ale i jiných národů, jazyků, menšin a kultur. Člověk má být schopen přijmout a respektovat i značné odlišnosti mezi lidmi a kulturami dnešního propojeného světa.“¹³⁷

U dětí, pocházejících z odlišného sociokulturního prostředí, usiluje multikulturní výchova jednak o rozvoj kulturních zvláštností, jednak o seznámení se s kulturou většinové společnosti, s níž přicházejí dennodenně do styku. Snaží se podpořit vzájemné respektování a překonat výrazy nesnášenlivosti podněcováním k pochopení jinakosti a multikulturality.

Důležitou roli zde hraje škola a její působení na žáky. Multikulturní výchova by měla postupovat všemi vzdělávacími oblastmi a záleží předně na pedagogovi, jak obratně ji dokáže zařadit do vyučovacího procesu. Žák nesmí být pouze pasivním subjektem, do kterého učitel nalévá nové informace. Základem zůstává, že musí mít možnost aktivně si schopnosti, vědomosti, dovednosti a postoje utvářet.

5.1.1 Základní pilíře multikulturní výchovy

V publikaci *Interkulturní vzdělávání II* se dozvídáme, co tvoří tzv. základní pilíře multikulturního vzdělávání. Jedná se o pedagogický konstruktivismus, kritické myšlení, interakci a kooperaci.¹³⁸

¹³⁶ MŠMT ČR [online]. 2007 [cit. 2011-06-20]. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – verze 2007. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>.

¹³⁷ *Bílá kniha. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha, MŠMT ČR, 2001. s. 15.

¹³⁸ *Interkulturní vzdělávání II : doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha : Člověk v tísni, 2005. s. 8-16.

Pedagogický konstruktivismus

Jak již samotný název napovídá, jedná se o konstruktivní způsob utváření znalostí v rámci vzdělávacího procesu, kdy jsou nové poznatky zařazovány do již existujících vědomostních struktur.

Pedagogický konstruktivismus upřednostňuje otevřené úkoly, jakými jsou například případové studie, hraní rolí, předkládání problematických zadání apod. Velice důležitá je také komunikace mezi žáky a bezprostřední zpětná vazba jejich či učitele, jelikož „konfrontace různých názorů a úhlů pohledu vede ke hledání nových způsobů řešení, ke vzniku nových myšlenek, nápadů, k novým způsobům zkoumání daných témat.“¹³⁹

Smyslem takového vzdělávání tedy není předání jediné možné pravdy, ale spíše vybavení „žáka schopností orientovat se v množství poznatků a naučit se je správně využívat.“¹⁴⁰

Kritické myšlení

Kritické myšlení je základní dovedností, o kterou multikulturní výchova usiluje. V dnešní době masových médií, kdy se s námi dennodenně snaží někdo manipulovat, je nesmírně důležité kriticky přehodnotit každou získanou informaci a až poté si utvářet vlastní názor. Podle příručky Interkulturní vzdělávání II, je důležité:

- kriticky vyhodnocovat spletité a často „neviditelné“ sociální mechanismy na úrovni celé společnosti, menších populací i malých skupin
- chápat svět v souvislostech
- rozlišovat mezi příčinami a následky společenských dějů
- oddělovat fakta od interpretací, zejména při vnímání a hodnocení mediálních zpráv
- odolávat manipulaci
- být schopen posoudit situace z více než jednoho úhlu pohledu
- rozpoznávat předsudky a negativní stereotypy, které brání adekvátnímu a užitečnému uchopení společenských problémů¹⁴¹

¹³⁹ ŠVINGALOVÁ, D. *Úvod do multikulturní výchovy*. Vyd. 1. Liberec : Liberecké romské sdružení, 2007. s. 35.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 34.

Interakce

Tento pilíř je postaven na nutnosti zapojení se všech aktérů výuky. Vztah pedagoga a studentů by měl být založen na principu partnerství a spolupráce. Student je aktivním subjektem, který má vliv na podobu a průběh edukačního procesu. Učitelova úloha je pouze usnadňovat, napomáhat a podporovat.¹⁴²

Smyslem interakce je dojít k určité shodě v názoru při zachování individuální odlišnosti a vzájemné úcty. Nemělo by se stát, že někdo ze zúčastněných využije svoji moc, či postavení plynoucí ze sociální hierarchie k manipulaci s názorem druhého. V tomto případě se jedná především o vztah dospělého (učitel, vychovatel, rodič) a dítěte.

K obecným zásadám interaktivní výuky patří:

- podpora tvůrčí atmosféry ve třídě
- podněcování k vyjádření vlastních názorů a myšlenek
- pozitivní zpětná vazba na každé chování, které směřuje k cíli
- diskuse na témata, ke kterým má každý co říci
- formulace aktuálních a přitažlivých témat, uvádění příkladů ze známého prostředí
- vyjasňování kontroverzních stanovisek
- věnování dostatku času reflexi dokončených aktivit¹⁴³

Kooperace

Kooperace, jinými slovy spolupráce, se stává jednou z nejpodstatnějších otázek současné školy. Z dřívějších dob totiž často přetrvává trend, kdy jsou žáci vedeni k soutěživosti a individuálnímu úspěchu.

Jeden ze základních požadavků v oblasti současného vzdělávání (vedle požadavků učit se poznávat, učit se jednat a učit se být) je, že by se děti měli učit žít společně. To znamená především umět spolupracovat s ostatními, být schopen podílet se na životě

¹⁴¹ *Interkulturní vzdělávání II : doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy.* Praha : Člověk v tísni, 2005. s. 11.

¹⁴² ŠVINGALOVÁ, D. *Úvod do multikulturní výchovy.* Vyd. 1. Liberec : Liberecké romské sdružení, 2007. s. 37.

¹⁴³ *Interkulturní vzdělávání II : doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy.* Praha : Člověk v tísni, 2005. s. 15.

společnosti a nalézt v ní své místo.¹⁴⁴ Zaznívá také důležitý požadavek, naučit žáky, aby se ve vztahu k jiným lidem dokázali oprostit od předsudků, xenofobie, rasismu, agresivního nacionalismu, etnické, náboženské a jiné nesnášenlivosti.

Využívání skupinové práce a projektového vyučování v učebních činnostech je účinné a funkční řešení, které napomáhá naplňování této klíčové kompetence.

5.1.2 Multikulturní výchova v praxi

Multikulturní výchova patří k relativně mladým pojmům v oblasti výchovy a vzdělávání. Existují učitelé, kteří se začleněním tohoto průřezového tématu do výuky nemají žádný problém a pravděpodobně ho ani neměli mnoho let před tím, než se stalo součástí školního vzdělávacího programu. Takovýto přístup však není samozřejmý.

Je patrné, že na většině škol dochází při realizaci multikulturní výchovy k jistým problémům. Ty mohou vyplývat jednak z nepřipravenosti a nedostatečného vzdělání pedagogů v této složité problematice, jednak z částečné nedostupnosti vhodných materiálů pro výuku.

V dnešní době však již existuje dostatek metodických materiálů a podkladů zabývajících se touto problematikou. Jedná se jak o odbornou literaturu, tak o různé organizace vyvíjející v tomto směru mnohé prospěšné aktivity. Je především nutné školám a pedagogům poskytnout účinnou pomoc ve formě různorodých didaktických a metodických materiálů, vzorových příkladů a příkladů dobré praxe.¹⁴⁵ Četné poznatky mohou učitelé také čerpat z internetových portálů, jako jsou webové stránky www.multikultura.cz či Varianty neziskové organizace Člověk v tísni.

Současní studenti pedagogických fakult, kteří se připravují na vykonávání učitelské profese, jsou na realizaci této nové součásti vzdělávání soustavně připravováni a neměl by pro ně do budoucna být problém zařadit multikulturní výchovu do svého vyučování. Co se týče současných učitelů, je důležité zdůraznit nutnost celoživotního vzdělávání. Výmluvy ohledně faktu, že v dobách studií nebyli na tuto problematiku připravováni, by byly zcestné. Nelze předpokládat, že s tím, co se jednou naučíme, vystačíme po celý zbytek života.

¹⁴⁴ Učení je skryté bohatství. Zpráva mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“, ÚIV, Praha, 1997.

¹⁴⁵ ŠVINGALOVÁ, D. *Úvod do multikulturní výchovy*. Vyd. 1. Liberec : Liberecké romské sdružení, 2007. s. 106.

V odborné literatuře se můžeme setkat s určitou dávkou skepse týkající se efektivity, vyplývající z nepříliš uspokojivých výsledků multikulturního vyučování v zahraničí. Například Jan Průcha o multikulturní výchově uvádí: „Jsou s ní spojovány velké naděje i značné finanční prostředky, ale její skutečné efekty nejsou spolehlivě prokázány.“¹⁴⁶

Některé předsudky a stereotypy jsou v naší společnosti hluboce zakořeněné a je tudíž velice náročné pokoušet se je odstranit či změnit. Je však třeba si uvědomit, že tato snaha je během na dlouhou trať a přes veškeré úsilí a množství investic jsou výsledky v nedohlednu. Bylo by však smutné nechat se odradit dílčími neúspěchy a rezignovat na poslání multikulturní výchovy jako takové.

Závěrem bych ráda uvedla slova Zdeňka Matějčka: „Vzdálené cíle a nesnadné cesty jsou výzvou, kterou bychom měli společně přijmout – a nenechat se ani utahat, ani zmást, ani otrávit!“¹⁴⁷

¹⁴⁶ PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova : příručka (nejen) pro učitele*. Praha : Triton, 2006. s. 15.

¹⁴⁷ MATĚJČEK, Z. *Pozitivní a negativní faktory v socializaci dítěte*. s. 70. In.: SMÉKAL, V. *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit*. Praha : BARRISTER & PRINCIPAL, 2003. 198 s.

Závěr

Na závěr je třeba zhodnotit, jak dalece se mi podařilo splnit cíle, vytyčené v úvodu této bakalářské práce. Znovu opakovat důležitost výchovy a vzdělávání při utváření osobnosti schopné přijmout nekonfliktně odlišnost etnických, náboženských ale i jinak se lišících skupin, už snad není nutné.

Na začátku práce byly představeny hlavní náboženské a etnické menšiny žijící v České republice. Snažila jsem se především poukázat na odlišné vnímání světa a různý způsob života jednotlivých skupin. Dle mého názoru nepochopení, či špatný výklad právě této oblasti stojí za mnohými konflikty s majoritní společností.

Dále jsem se v práci zaměřila na problémy, které mohou vznikat a vznikají při vzdělávání příslušníků jednotlivých etnických a náboženských menšin. Každá minoritní skupina je specifická a specifické jsou i problémy, ke kterým při vzdělávání dochází. Obecně se však dá říci, že alespoň základní poznatky o sociokulturním prostředí dítěte mohou práci učitele velice usnadnit.

Závěrečnou kapitolu jsem věnovala možným způsobům řešení, případně prevence. Toto vhodně naplňuje jedno z průřezových témat Rámcového vzdělávacího programu pro Základní vzdělávání, a to Multikulturní výchova. Samotné tematické okruhy Multikulturní výchovy – Kulturní difference, Lidské vztahy, Etnický původ, Multikulturalita a Princip sociálního smíru a solidarity – svým obsahem tomuto cíli napomáhají. Je však otázkou, do jaké míry je ve školách multikulturní výchova zasazena do vyučování. Jak se zdá tématu náboženství a etnicity zatím není ve školách věnován dostatečný prostor.

Domnívám se, že cíle, které jsem si předsevzala v úvodu práce, se mi podařilo naplnit. Samozřejmě si uvědomuji, že látka, kterou jsem si vybrala, je široká a nutno přiznat, že na takto relativně malé ploše není možné věnovat se tématu do hloubky tak, jak by si jistě zasloužilo. Nezbyvá mi než doufat, že si problematika vzdělávání etnických a náboženských menšin do budoucna vyžádá větší pozornost a že změny ve smýšlení společnosti na sebe nenechají dlouho čekat.

Seznam literatury

Bílá kniha. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Praha, MŠMT ČR, 2001. s. 15. ISBN 80-211-0372-8.

BONDY, E. *Buddha*. Praha : DharmaGaia, 2006, 256 s. ISBN 80-86685-62-4.

ČERNÍK, J., et al. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Jinočany : H & H, 2006. 222 s. ISBN 80-73190-55-9.

FISHBANE, M. A. *Judaismus : Zjevení a tradice*. Praha : Prostor, 2003, 192 s. ISBN 80-7260-086-9.

FRANKIELOVÁ, S. S. *Křesťanství: Cesta spásy*. Praha : Prostor, 1996. 192 s. ISBN 80-85190-94-X.

FRASER, A. *Cikáni*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 374 s. ISBN 80-7106-212-X.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha : Argo, 1997. 596 s. ISBN 80-7203-124-4.

HUBÍK, Stanislav. *Sociologické vědění: základní koncepce a paradigmata*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. 224 s. ISBN 80-85850-58-3.

Interkulturní vzdělávání : příručka nejen pro středoškolské pedagogy. Praha : Lidové noviny, 2002. 518 s. ISBN 80-7106-614-1.

Interkulturní vzdělávání II : doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy. Praha : Člověk v tísni, 2005. 174 s. ISBN 80-903510-5-0.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. 286 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

KEENE, M. *Světová náboženství*. Praha : Knižní klub, 2003, 192 s. ISBN 978-80-242-2137-3.

KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha : Vyšehrad, 2006. 292 s. ISBN 80-7021-613-1.

LOWENSTEIN, T. *Buddhova vize*. Praha : Knižní klub, 1997, 183 s. ISBN 80-7176-503-1.

MATĚJČEK, Z. *Pozitivní a negativní faktory v socializaci dítěte*. s. 70. In.: SMÉKAL, V. *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit*. Praha : BARRISTER & PRINCIPAL, 2003. 198 s. ISBN 80-85947-82-X.

Menšiny a migranti v České republice : My a oni v multikulturní společnosti 21. století. Tatjana Šišková (ed.). Praha : Portál, 2001. 200 s. ISBN 80-71786-48-9.

Mluvme o Romech : Aven vakeras pal o Roma. Martin Kaleja, Jan Knejp (eds.). Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 200 s. ISBN 978-80-7368-708-3.

NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes.* Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. 129 s. ISBN 80-24404-97-4.

NEŠPOR, Z.; LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství.* Praha : Portál, 2007. 231 s. ISBN 978-80-7367-251-5.

NEWMAN, J.; SIVAN, G. *JUDAISMUS od A do Z.* Praha : Sefer, 1992, 300 s. ISBN 80-900895-3-4.

PARTRIDGE, Ch. *Lexikon světových náboženství.* Praha : Slovart, 2006, 495 s. ISBN 80-7209-796-2.

PAVELČÍKOVÁ, N. *Romové v českých zemích v letech 1945 - 1989.* Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. 183 s. ISBN 80-86621-07-3.

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova : příručka (nejen) pro učitele.* Praha : Triton, 2006. 264 s. ISBN 80-7254-866-2.

ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie.* Praha : Codex Bohemia, 1997. 348 s. ISBN 80-85963-43-4.

SELF, D. *Encyklopedie světových náboženství.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2009, 128 s. ISBN 978-80-7195-282-4.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů.* Praha : Grada, 2000. 95 s. ISBN 80-7169-528-9.

ŠVINGALOVÁ, D. *Úvod do multikulturní výchovy.* Liberec : Liberecké romské sdružení, 2007. 116 s. ISBN 978-80-903953-0-5.

Učení je skryté bohatství. Zpráva mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“, ÚIV, Praha, 1997.

VÁCLAVÍK, D. *Etnické a kulturní minority ve střední Evropě.* Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2001. 120 s. ISBN 80-7083-457-9.

VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost.* Praha : Grada, 2010. 243 s. ISBN 978-80-247-2468-3.

Velký sociologický slovník. Praha : Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice : náboženství, církve, sekty, duchovní společenství.* Praha : Portál, 2004. 464 s. ISBN 80-7178-798-1.

Výchova k toleranci a proti rasismu : Multikulturní výchova v praxi. Tatjana Šišková (ed.). Praha : Portál, 2008. 280 s. ISBN 978-80-7367-182-2.

Elektronické zdroje

Biblenet.cz [online]. c2009 [cit. 2011-02-01]. Exodus 19. Dostupné z WWW: <http://www.biblenet.cz/app/bible/Exod/chapter/19?__fsk=1682547936>.

Český statistický ústav [online]. 2010 [cit. 2011-05-08]. Počet cizinců v ČR. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu>.

Český statistický ústav [online]. 18.10.2003, 18.3.2011 [cit. 2011-05-08]. 4114-03, Národnostní složení obyvatelstva. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/\\$File/Kapitola2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/t/57004FD457/$File/Kapitola2.pdf)>.

Grano Salis [online]. 4.dubna 2003 [cit. 2011-05-09]. Směry v současném judaismu. Dostupné z WWW: <www.granosalis.cz/modules.php?name=News&file=print&sid=1690>.

KERBAJ, Richard. THE TIMES: UK News. January 30 2009. *Muslims population rising 10 times faster than rest of society*. [online]. [cit. 2011-02-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.thetimes.co.uk/tto/news/uk/article1937685.ece>>.

Lauderovy školy v Praze [online]. 2005 – 2011 [cit. 2011-05-16]. O nás. Dostupné z WWW: <http://www.lauder.cz/cs/zakladni_informace.html>.

LEONTIYEVA, Yana. SOCIOWEB.CZ [online]. 20.12.2005 [cit. 2011-03-15]. Ukrajinci v ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=200&lst=111>>.

MŠMT ČR [online]. 2007 [cit. 2011-06-20]. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – verze 2007. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>>.

NEČAS, Ctibor; MIKLUŠÁKOVÁ, Marta. *Romove.radio.cz* [online]. 12-02-2002 [cit. 2011-03-06]. Historie Romů na území České republiky. Dostupné z WWW: <<http://romove.radio.cz/cz/clanek/18785>>.

PRAHA, VÚP. Metodický portál, Články: „O zařazení náboženství do základních škol“ [online]. 26. 06. 2007.[cit.28. 02. 2011.] Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1450/O-ZARAZENI-NABOZENSTVI-DO-ZAKLADNICH-SKOL.html>>.

Židovské listy [online]. 3.ledna 2010 [cit. 2011-05-09]. Na světě dnes žije 13,3 milionu Židů. Dostupné z WWW: <<http://zidovskelisty.blog.cz/1001/na-svete-dnes-zije-13-3-milionu-zidu>>.